

Utvärdering av två kompletterande lärarutbildningar – ULV och VAL I

Rapport 2012:7 R

Utvärdering av två
kompletterande lärarutbildningar
– ULV och VAL I

Högskoleverket • Luntmakargatan 13 • Box 7851, 103 99 Stockholm
tfn 08-563 085 00 • fax 08-563 085 50 • e-post hsv@hsv.se • www.hsv.se

Utvärdering av två kompletterande lärarutbildningar – ULV och VAL I

Utgiven av Högskoleverket 2012

Högskoleverkets rapportserie 2012:7 R

ISSN 1653-0632

Innehåll: Högskoleverket, analysavdelningen, **Anna Lundh, Thomas Furusten**

Omslagsbild: Ingram Publishing

Formgivning: Högskoleverkets informationsavdelning

Innehåll

Sammanfattning	5
Uppdraget att utvärdera ULV och VAL I	7
Regeringsuppdraget till Högskoleverket	7
Utvärderingens uppläggning	7
Resultat och sammanfattande bedömning	9
Måluppfyllelsen för ULV och VAL I	9
Arbetsprocessen inom ULV och VAL I	9
Ansöknings- och antagningsprocessen inom ULV och VAL I	9
Studenternas villkor inom ULV och VAL I	10
Utbildningens effekter för deltagarna i ULV och VAL I	10
Behöriga lärare i skolan – bakgrund och förutsättningar	11
Särskilda satsningar på utbildning av lärare	11
Behovet av lärare i framtiden – tillgång och efterfrågan	14
Läroutbildningens omfattning de senaste åren	18
Lärare med utländsk bakgrund i svensk skola	19
ULV – Utländska lärares vidareutbildning	23
Satsningen på utländska lärares vidareutbildning – ULV	23
Sökande, registrerade och examinerade inom ULV	26
Högskoleverkets lärarbehörighetsprövning och ULV	27
Arbetsmarknaden och ULV-studenterna	28
Lärosätena om genomförandet och sina erfarenheter från ULV-satsningen	30
Processer	30
ULV-studenternas utbildning	33
Effekter och utvecklingsbehov	35
Synpunkter från tidigare ULV-studenter på utbildningssatsningen	
Metod	38
Synpunkter från tidigare ULV-studenter	39
VAL I – Vidareutbildning av lärare	44
Satsningen på vidareutbildning av lärare – VAL I	44
Sökande, registrerade och examinerade inom VAL I	45
Lärosätena om genomförandet och sina erfarenheter från VAL I	
Skillnader och likheter mellan VAL I och SÄL III	47
Samarbetet mellan lärosätena	48
Organisationen	48
Processer	49
Genomförandet	52
Effekter och utvecklingsbehov	54

Synpunkter från tidigare VAL I-studenter på utbildningssatsningen	57
Metod och urval	57
Resultat från VAL-bloggen	58
Slutsatser och diskussion	61
Måluppfyllelse	61
Arbetsprocesserna för deltagande lärosäten	63
Validering och tillgodoräknande	64
Studenternas studievillkor	65
Effekter av utbildningen för deltagarna	67
Områden som kan utvecklas	68
Referenser	71
Bilaga 1. Brev med enkätfrågor om ULV till de deltagande lärosätena	73
Bilaga 2. Brev med enkätfrågor om VAL I till de deltagande lärosätena	75
Bilaga 3. Inbjudan till tidigare ULV-studenter om gruppintervjuer	
Bilaga 4. Inbjudan till tidigare VAL I-studenter om gruppintervjuer	79
Bilaga 5. Inbjudan till tidigare VAL I-studenter angående åsikts- och erfarenhetsutbyte på "VAL-bloggen"	81

Sammanfattning

Högskoleverket har fått i uppgift av regeringen att utvärdera två satsningar som gjordes 2007–2010: särskilda lärarutbildningar med inriktning på utländska lärares vidareutbildning (även kallad ULV) och vidareutbildning av lärare som saknar lärarexamen (även kallad VAL I).

Syftet med ULV-satsningen har varit att deltagarna lättare ska bli anställningsbara i svensk skola genom att de får en svensk lärarexamen eller ett behörighetsbevis. Sex lärosäten har gett utbildningar inom ULV. Inledningsvis har Lärarhögskolan i Stockholm (LHS) haft samordningsansvaret, och detta fördes över till Stockholms universitet när LHS upphörde.

Syftet med VAL I har varit att säkra kvaliteten i undervisningen genom att ge erfarna lärare som saknade lärarexamen en möjlighet att komplettera sin utbildning till en lärarexamen. Åtta lärosäten har gett utbildningar inom VAL I, med Umeå universitet som samordnare.

Utvärderingarna visar att både ULV och VAL I i det stora hela har varit lyckade utbildningssatsningar. De har hittills inneburit att drygt 800 utländska lärare har deltagit i ULV-utbildningar och omkring 360 av dessa har blivit behöriga för arbete i svensk skola samt fått möjlighet att ansöka om legitimation för lärare eller förskollärare. Motsvarande resultat för VAL I är att drygt 1 400 lärare har deltagit i utbildningar och av dessa har drygt 740 tagit examen (ett lärosäte har ännu inte rapporterat antal examina).

En majoritet av de studenter som Högskoleverket har intervjuat uppger att de är nöjda med utbildningarna även om de har förslag på förbättringar, t.ex. vad gäller utbildningens innehåll, rekryteringen av studenter och studievillkoren.

Dessutom har ULV och VAL I inneburit andra vinster. Erfarenhetsutbytet och samarbetet mellan de deltagande lärosätena, som inleddes under tidigare särskilda lärarutbildningssatsningar, har vidareutvecklats och kan betraktas som goda exempel att ta efter i andra sammanhang. Vidare har den omfattande valideringen av kompetens inneburit kompetensutveckling för den nationella ledningsgruppen och lärosätena samtidigt som bedömnings- och valideringsverksamheten har kunnat utvecklas ytterligare. VAL I har dessutom inneburit att kommunerna och andra skolhuvudmän har fått vidareutbildade lärare för en ringa kostnad. Genom ULV har de fått tillgång till behöriga lärare med en bredare erfarenhet och kompetens än många lärare utbildade i Sverige.

Endast ULV har haft ett kvantitativt mål: lärosätena skulle anordna utbildning för motsvarande sammanlagt 1 000 helårsstudenter. Detta har inte riktigt uppnåtts – hittills har utbildning anordnats för motsvarande omkring 900 helårsstudenter.

Resurstilldelningen till ULV och VAL I har varit högre än till den reguljära lärarutbildningen. Den har möjliggjort det omfattande bedömnings- och

valideringsarbetet, individanpassning, utveckling av särskilda kurser, studie-
vägledning och handledning, vilka förmodligen varit nödvändiga förförutsätt-
ningar för det resultat som uppnåtts med satsningarna.

Svårigheterna i ULV och VAL I tycks i hög grad ha handlat om studievill-
koren, och i synnerhet de ekonomiska villkoren för studenterna. Inom ULV
har en del av utbildningen (anpassningsperioden) inneburit obetald praktik
utan rätt till studiemedel, vanligtvis på halvtid under ett år. För VAL I är det
rimligt att anta att studenterna inte sällan arbetat som lärare på heltid eller näs-
tan heltid parallellt med studierna. Studenterna själva uppger att de är positiva
till utbildningens uppläggning, men att studievillkoren har varit krävande.
Mot bakgrund av det som kommit fram under utvärderingen är det rimligt
att anta att studievillkoren inom ULV och VAL I har påverkat studentgenom-
strömningen negativt.

Uppdraget att utvärdera ULV och VAL I

Regeringsuppdraget till Högskoleverket

Högskoleverket har fått i uppdrag att utvärdera två av regeringens satsningar på särskilda lärarutbildningar för lärare som saknar lärarexamen. Utvärderingarna ska lämnas till Utbildningsdepartementet senast den 1 juni 2012. De två satsningarna är:

- särskilda lärarutbildningar med inriktning på utländska lärares vidareutbildning (i fortsättningen kallade ULV), genomförda av vissa lärosäten under perioden 1 juli 2007 – 31 december 2010
- vidareutbildning av lärare som saknar lärarexamen (i fortsättningen kallad VAL I), genomförd av vissa lärosäten under perioden 1 juli 2007 – 31 december 2010.

Utvärderingarna ska enligt uppdraget innefatta en

- bedömning av måluppfyllelsen
- beskrivning och analys av ansöknings- och antagningsprocessen med validering och tillgodoräkning
- beskrivning och analys av arbetsprocessen för deltagande lärosäten
- en analys av studenternas studievillkor
- en värdering av utbildningens effekter för deltagarna och de berörda skolhuvudmännen.¹

Efter kommunikation med Utbildningsdepartementet 2011 angående syftet med uppdraget prioriterades en värdering av utbildningens effekter för berörda skolhuvudmän ner p.g.a. svårigheterna att få fram relevanta uppgifter inom uppdragets tidsram.

Utvärderingens uppläggning

Denna utvärdering av utbildningsuppdragen VAL I respektive ULV följer direktiven enligt ovan. Högskoleverket har inte gjort någon bedömning av kvaliteten i de enskilda lärosätenas utbildningar utan utvärderingarna gäller satsningarna som helhet.

De underlag som i huvudsak har använts är enkätsvaren från lärosätena angående framför allt genomförandet av ULV och VAL. För att ta reda på studenternas åsikter och erfarenheter har gruppintervjuer och en blogg använts.

Högskoleverket har inför utvärderingen haft kontakt med lärosätena via samordnarna för ULV och VAL. De har varit behjälpliga med underlag, uppgifter och förtydliganden samt listor över studenter för intervjuerna. Även

1. *Regeringsbrev för budgetåret 2012 avseende Högskoleverket, 2011-12-20.*

Stockholms universitets (för ULV) och Umeå universitets (för VAL I) medels-
äskanden och redovisningar av uppdraget till regeringen ingår i underlaget.
Vidare har de erfarenheter Högskoleverket har från arbetet med bedömning
av utländska lärares meriter samt från tidigare utvärderingar av de till VAL
snarlika satsningarna SÄL II och SÄL III (SÄL=Särskild lärarutbildning) varit
relevanta i sammanhanget. Lärarstatistik från Skolverket, studiemedelsstatis-
tik från Centrala studiestödsnämnden (CSN) och Statistiska centralbyråns
(SCB) prognos för lärarbehovet har bidragit till bakgrundsbeskrivningen och
analysen. Det har även antologin om ULV, *All världens lärare i Sverige* (2011),
gjort.

Vidare gav en intervju med Stockholms universitets ULV-samordnare Åsa
Cornelius och Gunlög Bredänge, expert, preliminära resultat från universite-
tets pågående uppföljningar av ULV-studenternas etablering på arbetsmark-
naden. Slutligen har publicerade artiklar och rapporter om utländska lärare i
skolan och inom ULV bidragit till förståelsen av frågan.

Rapporten inleds med en sammanfattning, en resultatredovisning i punkt-
form och en beskrivning av Högskoleverkets uppdrag. Därefter följer ett kapi-
tel om särskilda lärarutbildningssatsningar och behöriga lärare i skolan som
ger bakgrund och förutsättningar för ULV och VAL I. Detta följs av separata
avsnitt om ULV respektive VAL I som beskriver satsningarna genom bl.a.
statistik, enkätsvar från lärosätena och synpunkter från studenterna. I det
avslutande kapitlet diskuteras utvärderingsresultaten och slutsatser inom de
fem frågeområden som regeringen identifierat för Högskoleverkets uppdrag.

Resultat och sammanfattande bedömning

Det finns stora likheter i hur lärosätena har arbetat med ULV- respektive VAL I-satsningen och resultaten sammanfaller på flera av utvärderingens frågeområden. Av den anledningen är de presenterade nedan under samma rubriker. Där resultat eller bedömning skiljer sig åt mellan satsningarna framgår det av texten.

Måluppfyllelsen för ULV och VAL I

- Utbildning motsvarande knappt 900 helårsstudenter har hittills anordnats inom ULV.
- Sammanlagt drygt 800 studenter har varit registrerade på ULV-utbildningar vid de sex deltagande lärosätena.
- Drygt 360 utländska lärare har hittills tagit examen eller fått ett behörighetsbevis genom ULV.
- Preliminära resultat från en enkätundersökning som lärosätena genomför våren 2012 visar att 90 procent av de ULV-studenter som tagit examen arbetar som lärare (svarsfrekvens 75 procent).
- Sammanlagt närmare 1 400 studenter har varit registrerade inom VAL I-utbildningar vid de åtta deltagande lärosätena.
- Drygt 740 studenter (exklusive statistik från Göteborgs universitet, som ännu inte har rapporterat) har hittills tagit examen inom VAL I.

Arbetsprocessen inom ULV och VAL I

- I arbetet med både ULV och VAL I har en djupgående lärosätessamverkan genomförts via nationella ledningsgrupper. Detta sätt att samverka kan sannolikt användas och utvecklas ytterligare i arbetet med liknande uppdrag i framtiden.
- Det omfattande bedömnings- och valideringsarbete som gjorts inom både ULV och VAL I har medfört en ökad kompetens på området inom de nationella ledningsgrupperna och lärosätena.
- En majoritet av lärosätena har utvecklat ett individorienterat arbetssätt gentemot studenterna inom ULV.

Ansöknings- och antagningsprocessen inom ULV och VAL I

- Den samverkan som bedrivits mellan lärosätena i ULV och VAL I har underlättat det nationella antagningsarbetet. Den har förmodligen inne-

burit förbättrad rättssäkerhet och mer effektivt utnyttjande av resurser och kompetens.

- Samarbetet har bidragit till en kompetensutveckling inom lärosätenas nationella ledningsgrupp, som förmedlats till respektive lärosäte.
- Genom lärosätenas samverkan har en och samma ansökan till VAL I kunnat prövas vid flera av lärosätena.
- Valideringsarbetet inom ULV och VAL I har varit mycket tids- och kostnadskrävande. Det har även krävt kompetensutveckling för att genomföras. Flera delar av lärosätena har bidragit i valideringsarbetet.
- Begränsningen inom VAL I till 60 högskolepoäng som maxgräns för kompletteringarna har inneburit ett omfattande bedömningsarbete och att ett betydande antal studenter inte har kunnat antas. Av drygt 3 400 sökande har knappt 1 500 antagits.

Studenternas villkor inom ULV och VAL I

- Lärosätena har fått relativt väl tilltagna särskilda resurser för att genomföra ULV och VAL I vilket, i kombination med förordningens krav på individuella studieplaner, har inneburit goda förutsättningar att arbeta individanpassat med studenterna.
- Både de tidigare studenterna och lärosätena anser att ULV-studenternas ekonomiska villkor har varit krävande och det finns indikationer på att villkoren påverkar genomströmningen negativt.
- Kommentarer från tidigare studenter och andra underlag indikerar att många av VAL I-studenterna har arbetat betydligt mer än halvtid samtidigt som de studerat på minst halvfart, och att detta upplevts som en ansträngande situation.
- Stödet från skolhuvudmännen har varierat betydligt för de lärare som deltagit i VAL I, från inget stöd alls till betydande stöd i form av arbets-tidsnedsättning, betald kurslitteratur och betalda resor till distansutbildningsträffarna.

Utbildningens effekter för deltagarna i ULV och VAL I

- De studenter som fullföljt ULV har uppnått antingen en svensk lärarexamen eller ett behörighetsbevis som ger dem möjlighet till fast anställning i svensk skola eller förskola och till legitimation.
- De VAL I-studenter som tagit examen har fått möjlighet att ansöka om lärarlegitimation.
- De ULV- och VAL I-studenter som inte har uppnått examen har ändå utvecklat sin kunskapsbas och de som är verksamma som lärare kan förmodas dra nytta av kunskaperna i sitt arbete.

Behöriga lärare i skolan – bakgrund och förutsättningar

Särskilda satsningar på utbildning av lärare

Flera satsningar på kompletterande utbildning har genomförts de senaste tio till femton åren för att öka antalet behöriga lärare i förskolan, skolan och vuxenutbildningen. En del av dessa satsningar har bekostats av arbetsmarknadsmedel (se nedan), men vanligare har varit särskilda medel från regeringen. Sedan 2007 har relativt sett mer resurser satsats på olika typer av lärarutbildning och lärarfortbildning än tidigare på 2000-talet.

En del av satsningarna sedan millenniumskiftet har gällt obehöriga lärare som är verksamma i skolan – SÄL², KUT³, SÄL II och SÄL III (läs mer nedan), förutom VAL och ULV. Det har också genomförts satsningar för personer som utbildat sig inom andra områden och som vill komplettera med en praktisk-pedagogisk utbildning för att bli lärare. Det gäller utbildningar via AMS och länsarbetsnämnderna, aspirantutbildning för utländska akademiker och kompletteringsutbildning för arbetslösa civilingenjörer och för militärer som vill bli lärare. En satsning på särskild lärarutbildning för arbetslösa akademiker eller akademiker som riskerade arbetslöshet genomfördes 2005–2007 för att få fler behöriga lärare i matematik, naturvetenskap och teknik.⁴

SÄL III-satsningen

Delvis parallellt med VAL I pågick under några år, 2005–2009, en särskild behörighetssatsning för yrkeslärare, SÄL III,⁵ som kan fungera som jämförelsepunkt för den föreliggande utvärderingen. Huvudsyftet med SÄL III var att utbilda obehöriga yrkeslärare som undervisade i gymnasieskolan – vilket var 37 procent av yrkeslärarna – så att de kunde ta en lärarexamen. Det fanns även förhoppningar om att stimulera nya grupper att utbilda sig till yrkeslärare. Regeringen avsatte 135 miljoner kronor till denna fyraåriga satsning. Högskoleverket utvärderade SÄL III på regeringens uppdrag 2010.⁶

Åtta lärosäten erbjöd utbildningar inom SÄL III, med Malmö högskola som samordnare. De flesta av lärosätena som har deltagit i VAL I var även med i SÄL III. Linköpings universitet är det lärosäte som har tillkommit.

-
2. Särskild lärarutbildning, som började som en försöksverksamhet 1999. Utbildningen skulle leda till examen för grundskolan årskurs 4–9 eller gymnasieskolan, främst för undervisning i matematik, naturvetenskap eller tekniska ämnen.
 3. Kompletterande lärarutbildning, en satsning som genomfördes 2001–2004 och inkluderade förskollärare och fritidspedagoger som ville bredda sin utbildning.
 4. *Förordning (2005:1235) om särskild lärarutbildning för arbetslösa akademiker*. Ändrad i SFS 2007:473.
 5. *Förordning (2005:568) om särskild utbildning av lärare i yrkesämnena*.
 6. *Utvärdering av särskild lärarutbildning för lärare i yrkesämnena – SÄL III*. Högskoleverkets rapportserie 2010:8 R.

Inom SÄL III fanns krav på anställning och att maximalt 90 högskolepoäng skulle kvarstå till en lärarexamen. Dessutom kunde den som redan hade lärarbehörighet bredda sig och bli behörig att undervisa i ytterligare ett eller flera ämnen eller inriktningar.

Positiva resultat av SÄL III

Högskoleverkets utvärdering visade att SÄL III på det stora hela varit en lyckad utbildningsåtgärning. Drygt 1 000 obehöriga yrkeslärare hade antagits och av dessa hade drygt 600 tagit examen inom SÄL III. Majoriteten av studenterna uppgav att de var nöjda med utbildningen och att den hade varit till nytta för dem i deras arbete som lärare.

Högskoleverket fann att SÄL III dessutom inneburit andra vinster, som att skapa ett erfarenhetsutbyte och samarbete mellan de deltagande lärosätena. Satsningen hade även lett till att valideringsverksamheten vid lärosätena utvecklats. Vidare hade den inneburit att kommunerna och andra skolhuvudmän fått vidareutbildade lärare för en ringa kostnad.

Högskoleverket ansåg dock att det kvantitativa resultatet kunde betraktas som otillräckligt – i synnerhet i relation till behovet av utbildade yrkeslärare och kostnaderna för satsningen. Samtidigt har den generösa resurstilldelningen – som möjliggjort mer lärarstöd, individanpassning och handledning än i den reguljära lärarutbildningen – förmodligen varit en nödvändig förutsättning för det resultat som uppnåtts med satsningen. Detta beroende på att blivande yrkeslärare som kollektiv var en studieovan grupp.

Vidare kom Högskoleverket fram till att svårigheterna i SÄL III-utbildningen i hög grad tycktes handla om studievillkoren, och i synnerhet att studenterna haft begränsade möjligheter att gå ner tillräckligt i arbetstid för studierna inom SÄL III. De allra flesta av de deltagande studenterna hade arbetat som lärare på heltid eller nästan heltid parallellt med studierna i SÄL III. Studenterna själva uppgav i allmänhet att de var positiva till utbildningens uppläggning med studier på distans parallellt med arbete som lärare.

Ett kritiskt område hade varit det valideringsarbete som omfattat cirka 850 ansökningar. Formerna för detta arbete tycktes på många sätt ha förbättrats i samverkan mellan de deltagande lärosätena, men det hade krävt mycket tid för utvecklingsarbete och handläggning.

Läraryftet I och II – fortbildning för lärare

Läraryftet inleddes under samma tid som VAL I och även den satsningen kan användas som jämförelsepunkt för utvärderingarna, främst vad gäller resurser, ersättningsmodell och resultat.

Läraryftet I för ökat djup och bredd i lärarnas ämneskunskaper

År 2007 inledde regeringen fortbildningsåtgärden Läraryftet I, som pågick t.o.m. 2011. Syftet var att ge lärare möjlighet att bredda och fördjupa sina ämneskunskaper och ämnesdidaktiska kunskaper för att i förlängningen elev-

ernas resultat skulle förbättras. Målgruppen var behöriga lärare i skolan. För deltagarna fick arbete och studier inte överskrida 100 procent, en heltidstjänst. Regeringens mål var att 30 000 lärare skulle fortbilda sig inom satsningen. Skolverket upphandlade fortbildningskurser från universitet och högskolor. Mellan 2007 och 2010 avsatte riksdag och regering sammanlagt ca 2,9 miljarder kronor till Lärarlyftet I.

I *förordning (2007:222) om statsbidrag till fortbildning av lärare samt fritidspedagoger och motsvarande* reglerades hur skolhuvudmännen kunde använda statsbidraget. Deltagarna var garanterade minst 80 procent av lönen under studietiden, varav staten ersatte kommunerna för 70 procent. Som mest kunde en tidigare lärare läsa 30 högskolepoäng och en senarelärare 45 högskolepoäng.

Statskontoret: lärare och rektorer positiva till fortbildningen

Lärarlyftet I har på regeringens uppdrag utvärderats av Statskontoret.⁷ Knappt 11 000 lärare deltog i utbildning under 2007–2009 och trots att satsningen inte avslutats när utvärderingen gjordes bedömde Statskontoret att regeringens mål om 30 000 deltagare inte skulle nås. En av Statskontorets slutsatser är ändå att satsningen sannolikt har lett till både mer och annan typ av fortbildning än vad som annars genomförts, även om detta inte är lika tydligt för små skolhuvudmän.

En enkät bland deltagande lärare visar att de bedömde sig ha utvecklat både undervisningens innehåll och metoder som en följd av utbildningen. De har reflekterat mer över undervisningen och provat på nya arbetssätt tack vare utbildningen. Statskontoret drar slutsatsen att fortbildningen främst varit en satsning för redan studiemotiverade lärare – flertalet deltagare uppger att de själva tagit initiativet till att delta. Rektorerna uppger också att det varit svårt att förmå de lärare som egentligen skulle behöva fortbildning att söka. Enligt rektorerna har inte ordinarie undervisning blivit lidande när lärarna varit frånvarande för studier. Kravet på tjänstledighet har dock inte alltid följts. Rektorerna uppger att de vanligaste skälen till det har varit att lärarna själva velat arbeta en viss tid, samtidigt som de studerade, för att slippa löneavdrag.

Statskontorets uppfattning är att en satsning på fortbildning av lärare kräver både framförhållning och uthållighet för att bidra till det långsiktiga målet att säkra tillgången på lärare med rätt behörighet och en bra, aktuell utbildning. Så här skriver Statskontoret (s. 89) om förslag inför framtida satsningar:

Om regeringen vill påverka deltagandet i satsningen, framför Statskontoret att det finns möjlighet att se över hur satsningen utformas för att på så sätt göra erbjudandet mer attraktivt och främja att satsningen utnyttjas ändamålsenligt för att nå förbättrade resultat i skolan [...] Ett sätt att öka incitamenten för deltagande är att sänka kostnaderna för deltagarna ...

7. *Ett lyft för den som vill. Utvärdering av den statliga satsningen på fortbildning av lärare.* Statskontoret, 2010:12.

Enligt Statskontoret är dock den tredelade finansieringslösningen (stat, skolvårdsmän och lärare) rimlig eftersom den speglar det gemensamma ansvaret för att lärarna har rätt kompetens samt att nyttan av satsningen är delad.

Lärarlyftet II – fortbildning för utökad lärarbehörighet

Lärarlyftet I har i år ersatts av Lärarlyftet II och medel som inte utnyttjats inom Lärarlyftet I har förts över till Lärarlyftet II. Sammantaget aviserar regeringen 1,5 miljarder kronor till Lärarlyftet II under 2012–2015. Satsningen riktar sig främst till lärare som har lärarlegitimation, men saknar behörighet inom något av de ämnen eller årskurser som de undervisar i. Skolverket uppger att många av kurserna kommer att ges på distans och som deltidstudier för att kunna kombineras med arbete.

Den nya satsningen innebär förändringar på flera punkter jämfört med tidigare. Staten ersätter t.ex. inte längre de deltagande lärarnas inkomstbortfall under studietiden. I stället ska kommuner och friskolor få ett stimulansbidrag om 500 kronor per högskolepoäng eller 1 000 kronor per högskolepoäng (för matematik) för den utbildning som lärarna deltar i. Syftet är att kommunerna i högre grad ska kunna utbilda sina lärare och öka antalet behöriga lärare. Bidraget kan huvudmannen använda t.ex. som ersättning för resor, lön, kurslitteratur eller tjänstenedsättning.

Begränsningen att arbete och studier inte får överstiga 100 procent arbetstid, som fanns i Lärarlyftet I, har tagits bort i Lärarlyftet II.

Behovet av lärare i framtiden – tillgång och efterfrågan

I rapporten *Trender och prognoser 2011* (s. 69) sammanfattar SCB arbetsmarknadsrådet på det pedagogiska området 2010–2030:

Enligt prognosen väntas efterfrågan på utbildade förskollärare, fritidspedagoger, speciallärare samt lärare för grundskolans senare år/gymnasielärare öka markant till år 2030. Orsaken till detta är bland annat större krav på att personalen ska ha en pedagogisk examen. Tillgången på arbetskraft för dessa kategorier av lärare minskar under samma period [...] För grundskollärare tidigare år finns också risk för en bristsituation under perioden fram till år 2025 därefter visar prognosen på en relativt balanserad situation. [...] För personer utan fullständig lärarexamen väntas ett kraftigt överskott. De nya kraven på ämneskompetens i skolan kan ytterligare bidra till detta överskott.

Behovet fram till 2030

Beräkningsmodellen för *Trender och prognoser 2011* inbegriper sådana faktorer som befolkningsutvecklingen, yrkesstrukturen inom yrkena och utbildningskraven per yrke. Sex lärarutbildningar analyseras i rapporten: fritidspedagog, förskollärare, grundskollärare tidigare år, grundskollärare senare år och gym-

nasiet, speciallärare och specialpedagog, samt yrkeslärare. Även om lärarutbildningen har förändrats och lärarstudenterna sedan höstterminen 2011 studerar mot andra lärarexamina än de SCB använt är prognoserna intressanta i sammanhanget ULV och VAL. För alla sex lärarkategorierna kommer efterfrågan på utbildade att vara högre än tillgången, men det finns variationer i bristens omfattning och utveckling över tidsperioden 2010–2030.

Stor brist beräknas för speciallärare och specialpedagogutbildade samt yrkeslärare. För fritidspedagoger och förskollärare väntas ökande brist. Under större delen av perioden kommer det att vara brist på grundskollärare tidigare år, men vid slutåret balanseras tillgång och efterfrågan. För grundlärare senare år och gymnasielärare varierar bilden beroende på ämnesinriktning. I ämneskombinationen matematik och naturvetenskap beräknas brist på lärare medan tillgången är god på gymnasielärare i historia och samhällsvetenskap.⁸

Regional utveckling

Rapporten innehåller även analyser av arbetsmarknaden i de tre storstadsregionerna. Pedagogik och lärarutbildning är ett av de tre utbildningsområden där SCB befarar störst brist och obalans i regionerna.

Efterfrågan förutses öka mest (i procent) i Stockholms län, med 25 procent från 2009 till 2020. Det är även där som den framtida bristen och obalansen riskerar bli störst. Bakom denna situation ligger en förväntad fortsatt kraftig befolkningsstillväxt. I antal beräknar SCB en brist på 9 400 lärare⁹ och 4 400 förskollärare 2020.

Även i Skåne och Västra Götaland förväntas en stark befolkningsutveckling som leder till ökad efterfrågan på personer med pedagogisk utbildning och lärarutbildning, även om den beräknade bristen inte blir lika stor som i Stockholm. För Skåne-regionen handlar det om 4 400 lärare (–18 procent) och för Västra Götalandsregionen om 2 800 lärare (–8 procent).

Behovet av pedagogiskt utbildade lärare

Skolverkets statistik över pedagogisk personal 2010/2011 visar att nio av tio lärare i grundskolan har lärarexamen (86 procent). Det finns en könsmässig skillnad: en betydligt högre andel kvinnor än män har lärarexamen – 89 procent jämfört med 77 procent. I kommunala skolor är andelen lärare med lärarexamen högre (88 procent) än i fristående skolor (70 procent). Det finns även geografiska skillnader. I Norrbottens län har 94 procent av lärarna en lärarexamen, medan andelen är 82 procent i Stockholms län.

I gymnasieskolan är andelen lärare med lärarexamen lägre än i grundskolan: i genomsnitt har 75 procent av lärarna en lärarexamen. Även här är det vanligare att kvinnor har examen än att män har det (81 procent jämfört med 69 procent). Andelen män med lärarexamen har minskat med 8 procenten-

8. *Trender och prognoser 2011*. SCB. Hämtas på www.scb.se/Pages/Product_____9938.aspx.

9. I "lärare" ingår lärare tidigare år och senare år, speciallärare och specialpedagoger samt yrkeslärare.

heter sedan 2001/02. Även i gymnasieskolan finns en högre andel lärare med examen i den kommunala skolan jämfört med i den fristående skolan. Mer än 85 procent av lärarna i svenska, SO-ämnena, barn- och ungdomsämnena samt speciallärare och specialpedagoger har lärarexamen. Lägst andel, mindre än 50 procent, av lärarna som undervisar i media, datakunskap, fordonstekniska ämnen och drift/underhållstekniska ämnen har lärarexamen.¹⁰

Skolverkets bedömning är att ca 4 700 lärare behöver examineras varje år under 2008–2012 för att täcka grundskolans rekryteringsbehov. Motsvarande siffra för gymnasieskolan är 2 000 lärare och för yrkeslärare 740 per år.

I Högskoleverkets analys av nybörjare och examinerade från lärarutbildningen de senaste åren diskuteras svårigheter i att förutsäga hur en framtida lärarbrist faller ut. En aspekt som komplicerar bilden är förändringarna när det gäller de nya lärarutbildningarna. En av tankarna med den nya lärarutbildningen är att lärare utbildade för högre nivåer ska vara behöriga också för att undervisa yngre barn. Inriktningen mot gymnasieskola ger behörighet att även undervisa i grundskolans årskurs 7–9, och inriktningen mot årskurs 7–9 ger behörighet att även undervisa i grundskolans årskurs 4–6. Högskoleverket anser att detta sannolikt kommer att förskjuta lärarstudenterna uppåt i sina inriktningsval.¹¹ Även kravet på lärarlegitimation och de höjda kraven på relevant utbildning för att undervisa respektive årskurser kan komma att påverka för vilka lärarkategorier och när lärarbrist faller ut.

Lärarbehörighet och legitimation för undervisning

De krav som ställs på lärare som är verksamma i skolan påverkar utbildningsbehovet på både kort och lång sikt. De gäller såväl lärare utbildade i Sverige som utomlands. Jämfört med tidigare reglering har kraven höjts i och med att lärare som undervisar och sätter betyg ska ha lärarlegitimation (några undantag finns). Fortfarande pågår justeringar i regelverket och lärarlegitimationen införs stegvis under flera år. Följande kortfattade beskrivning bör läsas i ljuset av detta och är inte heller fullständig.

I den nya skollagen, som började tillämpas den 1 juli 2011, regleras vilka som får undervisa i skolan liksom tidigare i kapitel 2. I 13 § står att endast den som har legitimation som lärare eller förskollärare för viss undervisning får bedriva undervisningen.¹² Yrkeslärare och modersmålslärare kan ansöka om lärarlegitimation, men den är inte nödvändig för att de ska få en tillsvidareanställning som lärare (20 §).

För att få legitimation måste läraren eller förskolläraren ansöka hos Skolverket och uppfylla följande krav (16 §):

1. ha behörighetsgivande examen,

10. *Pedagogisk personal i skola och vuxenutbildning läsåret 2010/2011*. Skolverket, dnr 71-2011-14.

11. *Lärarutbildningen – nybörjare och examinerade* (2012). Högskoleverket, Statistisk analys 2012:2.

12. *Skollag* (2010:800). *Lag om ändring i skollagen*, SFS 2011:189.

2. med tillfredsställande resultat ha genomfört en introduktionsperiod om minst ett läsår eller motsvarande på heltid inom undervisning som i huvudsak svarar mot examen, och
3. i övrigt vara lämplig att bedriva undervisning.

Avgiften för en ansökan om legitimation är 1 500 kronor för den som har ett examensbevis daterat efter den 1 juli 2011. För den med ett examensbevis eller ett behörighetsbevis som är äldre än så är ansökan kostnadsfri. Den som redan har en legitimation och har kompletterat sin utbildning får betala 750 kronor för en ansökan om utökad behörighet.

I skollagen finns, som tidigare nämnt, några undantag från kravet på lärarlegitimation för arbete som lärare och förskollärare i skolan. En lärare som saknar lärarlegitimation, men som har en utländsk lärarutbildning som motsvarar en svensk lärarexamen och kompetens att undervisa i ett främmande språk, får bedriva annan undervisning än språkundervisning på detta språk (17 §). Vidare kan rektorn göra undantag om skolan inte har någon legitimerad lärare eller om det finns något annat särskilt skäl med hänsyn till eleverna. Då kan en annan lärare få undervisa som är lämplig och som i så stor utsträckning som möjligt har en utbildning som motsvarar den behörighetsgivande. Detta undantag gäller högst ett år i taget (18 §), dock inte för undervisning i modersmål, yrkesämnen och vissa kurser inom komvux.

I anslutning till skollagen finns en särskild förordning som innehåller mer detaljerade bestämmelser om bl.a. vilken utbildning som krävs för lärare att vara behöriga och om legitimation för lärare och förskollärare.¹³ I förordningens kapitel 3 finns förtydliganden om utländsk lärar- och förskolläraryt utbildning. Där står att ett bevis över en utländsk lärar- eller förskolläraryt utbildning, som motsvarar en svensk, ger samma behörighet som den svenska utbildningen. En lärare med annat modersmål än svenska eller andra nordiska språk (undantaget finska) måste även för att vara behörig ha de kunskaper i svenska som behövs.

Skolverket har rätt att utfärda föreskrifter som rör lärares behörighet för verksamhet i skolan som kompletterar skollagen och förordningen ovan. Sedan den 1 augusti 2011 ska utländska lärare ansöka till Skolverket, i stället för till Högskoleverket, för prövning av sin utbildning och lärarerfarenhet. *Skolverkets föreskrifter om ansökan om legitimation för lärare och förskollärare m.m.* (SKOLFS 2011:35) reglerar legitimationsprocessen. På Skolverkets webbplats finns utförlig information om vad som krävs och vilka handlingar som ska skickas in, inklusive riktad information till lärare och förskollärare med utländsk examen.

Det finns därutöver övergångsbestämmelser för legitimationsinförandet. En sådan är att en lärare eller förskollärare som efter den 30 juni 2011, men före den 1 juli 2018, har avlagt behörighetsgivande examen eller har fått ett behörig-

13. *Förordning (2011:326) om behörighet och legitimation för lärare och förskollärare och utnämning till lektor.*

hetsbevis av Högskoleverket ska anses ha genomfört en introduktionsperiod. Förutsättningen är att hon eller han har arbetat sammanlagt minst ett läsår på heltid eller motsvarande som lärare eller förskollärare före den 31 mars 2012.¹⁴

I april 2012 lämnade Utbildningsdepartementet en remiss till Lagrådet i syfte att skjuta fram tidpunkten för när lärar- och förskolläraryrkets legitimation ska börja tillämpas fullt ut. I remissen föreslås att vissa bestämmelser i skollagen om krav på legitimation, som skulle börja tillämpas från den 1 juli 2012, i stället ska tillämpas från den 1 december 2013.¹⁵

Läraryrkets omfattning de senaste åren

Antagna till den nya läraryrket höstterminen 2011

Högskoleverket och SCB har analyserat antagningsstatistiken för höstterminen 2011, vilket var den första ansökningsomgången till den nya läraryrket. ¹⁶ Pedagogik och läraryrket var en av de utbildningsinriktningar som hade flest behöriga förstahandssökande, totalt 12 300 personer. Av dessa sökte 9 700 till de fyra nya lärarexamina (förskollärare, grundlärare, ämneslärare och yrkeslärare). Populärast av de fyra var förskolläraryrket, där antalet förstahandssökande per antagen var 1,5, att jämföra med det sammanlagda antalet för undervisningsområdet som var 1,2 förstahandssökande per antagen. Till ämneslärarexamen och yrkeslärarexamen fanns endast en förstahandssökande per antagen. Samtidigt som utbildningsinriktningen pedagogik och läraryrket var populär i jämförelse med andra utbildningsinriktningar i högskolan var den en av de inriktningar där antalet behöriga förstahandssökande minskade mest höstterminen 2011 jämfört med höstterminen 2010.

Ännu viktigare är kanske att antalet nybörjare på läraryrket minskade med 15 procent höstterminen 2011 jämfört med höstterminen 2010. Detta var en nedgång i paritet med 2000-talets lägstanotering, höstterminen 2008. Den generella nedgången i antalet nybörjare i högskolan var 6 procent under samma period.¹⁷ Nedgången för läraryrket kan delvis ha berott på omläggningen av läraryrket och en allmän debatt om kvaliteten i skolan och läraryrkets status.

Inför höstterminen 2012 visar de första uppgifterna för sökande till läraryrket på en radikal omsvängning jämfört med året innan. Höstterminen 2011 fanns 13 119 förstahandssökande till lärarprogrammen. Höstterminen 2012 var antalet 15 827, vilket innebär en ökning med 21 procent. Uppgifterna innefattar både behöriga och obehöriga sökande, och de sistnämnda brukar

14. Hämtas på www.skolverket.se/fortbildning-och-bidrag/larayrkets-legitimation/2.2820/overgangsregler-1.149116.

15. *Senare tillämpning av vissa bestämmelser om legitimation för lärare och förskollärare och om särskild utbildning för vuxna*. Utbildningsdepartementet, 2012-04-12.

16. *Sökande och antagna till högskoleutbildning på grundnivå och avancerad nivå höstterminen 2011*. Högskoleverket och SCB, UF 46 SM 1101.

17. *Läraryrket – nybörjare och examinerade* (2012). Högskoleverket, Statistisk analys 2012:2.

uppgå till omkring 10 procent. Framför allt är det antalet förstahandssökande till ämneslärarprogram som ökat mycket (med 40 procent), men även grundlärarprogram, förskollärarprogram och yrkeslärarprogram har betydligt fler förstahandssökande än året innan (24, 22 respektive 17 procent fler). Delvis kan ökningen mellan 2011 och 2012 bero på att fler lärosäten har fått examenstillstånd för olika lärarexamina. Jämfört med höstterminen 2010 är dock ökningen 2012 mer modest, drygt 3 procent.¹⁸

Examinerade från lärarutbildningen de senaste åren

Antalet lärarexamina ökade med 35 procent mellan läsåret 2009/10 och 2010/11. Sammanlagt togs knappt 11 200 lärarexamina ut. Den största ökningen skedde för examina med inriktning mot tidigare år. Den stora ökningen är förmodligen en konsekvens av införandet av kravet på lärar- och förskollärarlegitimation. Dels innebär kravet sannolikt att en högre andel än tidigare av dem som genomgått utbildningen med godkänt resultat har ansökt om examen, dels att många som har en avklarad lärarutbildning och arbetar som lärare har tagit ut examen.

Lärarexamina fördelade per verksamhetsområde.

Inriktning på examen	2009/10			2010/11		
	Kvinnor	Män	Totalt	Kvinnor	Män	Totalt
Fritidshem	43	29	72	125	38	163
Fritidshem, grundskolans tidigare år	37	8	45	23	9	32
Förskola, fritidshem, grundskolans tidigare år	2 180	213	2 393	2 584	242	2 826
Förskola, grundskolans tidigare år	643	51	694	1 182	103	1 285
Förskola	674	21	695	1 074	41	1 115
Förskola, fritidshem	63	5	68	103		103
Grundskolans tidigare år	538	91	629	686	124	810
Grundskolans tidigare och senare år	10	4	14	16	5	21
Grundskolans senare år	671	274	945	881	385	1 266
Grundskolans senare år, gymnasieskolan	895	531	1 426	1 134	780	2 017
Gymnasieskolan	755	512	1 267	868	598	1 466
Övriga kombinationer av verksamheter	31	20	51	36	27	63
Totalt	6 540	1 759	8 299	8 815	2 352	11 167

Lärare med utländsk bakgrund i svensk skola

ULV vänder sig till lärare som är utbildade i utlandet. För att de ska bli behöriga lärare för svensk skola krävs att de har uppnått en svensk lärarexamen eller har ett behörighetsbevis, som Högskoleverket har utfärdat för ansökningar inkomna före den 1 juli 2011. Regelverket för lärarlegitimation gäller även för dessa lärare. Hur många utlandsutbildade lärare som finns i Sverige

18. *Fler sökande till de stora yrkesexamensprogrammen inför hösten 2012*. Högskoleverket, Statistisk analys 2012:7.

är oklart, men vissa anser att dessa lärare innebär en resurs för skolan som borde utnyttjas bättre.

Utlandsfödda lärare i skolan

Skolverkets statistik skiljer inte på om läraren är utbildad i Sverige eller utomlands. Uppdelningen är i stället ”lärare födda i Sverige” och ”lärare födda utomlands”. Av samtliga ca 86 000 tjänstgörande lärare 2010/2011 är drygt 9 000 födda utomlands, dvs. ca 9 procent. Såväl bland lärare födda i Sverige som lärare födda utomlands är kvinnor i majoritet.

Flertalet av de utlandsfödda lärarna, knappt 8 000 lärare, arbetar i kommunal skola. Men, *andelen* utlandsfödda lärare är högre i fristående skolor (17 procent) än i kommunala skolor (10 procent).¹⁹

Vidare visar statistiken att 59 procent av de utlandsfödda lärarna har en pedagogisk högskoleexamen (2010/2011). Det kan jämföras med 87 procent av lärarna födda i Sverige. Vidare har en högre andel kvinnor än män lärarexamen. Bland de svenskfödda lärarna har andelen med lärarexamen stadigt ökat sedan 2002/03, då 82 procent hade examen. Bland utlandsfödda lärare har andelen under perioden pendlat mellan 59 och 61 procent.

Skolverkets statistik över utvecklingen under en tioårsperiod, 1999/2000–2010/11, visar att andelen utlandsfödda lärare i samtliga skolformer har ökat varje läsår sedan 1999/2000 och nu är nästan 10 procent. Som andel av olika personalkategorier i skolan är utlandsfödda lärare absolut störst bland lärarna i modersmål (hemspråk), 96 procent. Av fritidsledarna utgör de 17 procent och barnskötarna 13 procent. Lägst andel, 5–6 procent, utgör de bland lågstadielärare, mellanstadielärare, speciallärare, specialpedagoger och yrkeslärare.²⁰ Av de lärare som undervisar i modersmål har 45 procent en pedagogisk högskoleexamen.²¹

Forskning om utländska lärare verksamma i Sverige

Det har genomförts en del forskning och uppföljningar av utländska lärare i svensk skola och lärare som deltagit i ULV. Följande är några exempel.

- Gunlög Bredänges avhandling *Gränslös pedagog – fyra studier om utländska lärare i svensk skola* (2003) behandlar utländska lärares erfarenheter av den svenska skolan samt de insatser samhället gör, och som behöver göras, för att ta tillvara utländsk lärarkompetens. Studierna visar att det krävs ett kvalificerat översättningsarbete av de utlandsutbildade lärarna för att överföra sin yrkeskompetens från ett samhälle till ett annat. Gunlög Bredänge har även undersökt betydelsen av kunskaper i svenska språket för utländska lärare som arbetar i svensk skola och förskola samt

19. *Pedagogisk personal i skola och vuxenutbildning läsåret 2010/2011*. Skolverket, dnr 71-2011-14.

20. *Tabell 1: Pedagogisk högskoleexamen, anställningslag och heltidstjänster läsåren 1999/2000–2010/11. Samtliga skolformer – Personal – Riksnivå*. Skolverket.

21. *Pedagogisk personal i skola och vuxenutbildning läsåret 2010/2011*. Skolverket, dnr 71-2011-14.

följt upp och diskuterat introduktionsperioden/anpassningsperioden för utländska lärare.²²

- ”*Jag vill bli sedd som en person med kunskap och erfarenhet*”: en uppföljningsstudie av utländska lärares möte med den svenska skolan (2008) av Mari-Anne Fridlund, Göteborgs universitet. Studien fann att många av lärarna efter genomförd utbildning arbetade i skolan. ”Det finns en enorm glädje att arbeta med eleverna på ett som man upplever annat sätt än i sitt hemland. Det var för många positivt att få arbeta i arbetslag och känna sig jämlik med sina kolleger. Flera berättar också att de haft nytta av sin utländska bakgrund på olika sätt och att den egna dubbla kultur- och språkkompetensen kommer till användning. Det framkommer också en annan bild, där man som lärare med utländsk bakgrund inte känner sig accepterad och att den tidigare utbildningen inte anses vara värd någonting. Några upplever också en bristande disciplin hos eleverna och att det kan vara svårt att hantera. Läraryrket har inte heller den status i samhället som många är vana vid.” (citat från studiens sammanfattning)
- Monica Sandlunds avhandling *Lärare med utländsk bakgrund: sju yrkeslivsberättelser om möten med nya skolsammanhang* (2010). Författaren kommer bl.a. fram till att både kollegor och rektor är avgörande för lärarnas etablering i skolan.
- I Annelis Jönssons och Lena Rubinstein Reichs studie *Invandrade akademiker som lärare i den svenska skolan* (IFAU rapport 2004:18) intervjuas 28 lärare, som genomgått en tvåårig kompletteringsutbildning för att få svensk lärarbehörighet, och skolledare på de skolor där lärarna var eller hade varit anställda. Skolledarna förde fram att förmågan att samarbeta och fungera i ett arbetslag var det i särklass viktigaste anställningskriteriet. Bland fördelarna skolledarna såg med ett mångkulturellt lärarkollegium var att elever med utländsk bakgrund fick förebilder och skolan brobyggare mellan hem och skola. Bland nackdelarna framfördes, utöver språket, s.k. kulturbetingade problem som man beförde kunde försvåra samarbetet och möjligheten att nå konsensus i lärarkollegiet. Rapporten diskuterar även konstruktioner av läraridentitet och riskerna med kategoriseringen ”utländsk bakgrund” som ett anställningskriterium.
- Aina Bigestens artikel *Utländska lärare i den svenska skolan: kompetens och språkrav* (2001)²³ diskuterar språkets roll för utländska lärares framgång i den svenska skolan. Författaren varnar särskilt för ett alltför starkt framhävande av god språkbehandling på bekostnad av pedagogiska och ämnesmässiga kunskaper.

22. *Introduktionsperiod för utländska lärare. Ett pilotprojekt inom ramen för SÄL-projektet vid Regionalt utvecklingscentrum, RUC, Lärarhögskolan i Stockholm. Erfarenheter och slutsatser* (2006) av Gunlög Bredänge.

23. I skriften *Lyssna. Interkulturella perspektiv på multietniska skolmiljöer* (2001), Aina Bigestens & Annick Sjögren (red.). Södertörns högskola och Mångkulturellt centrum, Botkyrka.

- I antologin *All världens lärare i Sverige – Utländska lärares vidareutbildning (2011)*, med Åsa Cornelius & Gunlög Bredänge som redaktörer, beskrivs och diskuteras ULV utifrån olika aspekter. Här går det att läsa resonemang kring t.ex. de utländska lärarnas ”översättning” av sin kompetens till svensk skola och svenska språkets betydelse i lärarrollen.

ULV – Utländska lärares vidareutbildning

Satsningen på utländska lärares vidareutbildning – ULV

År 2007 fick sex lärosäten i Sverige i uppdrag av Utbildningsdepartementet att anordna kompletterande utbildning för personer med avslutad postgymnasial lärarutbildning från utlandet. Satsningen kallades utländska lärares vidareutbildning, förkortat ULV. Syftet var att deltagarna lättare skulle få anställning i svensk skola genom en svensk lärarexamen eller ett behörighetsbevis.

Uppdraget lades på Göteborgs universitet (GU), Linköpings universitet (LiU), Malmö högskola (MaH), Umeå universitet (UmU), Örebro universitet (ÖU) och Lärarhögskolan i Stockholm (Stockholms universitet fr.o.m. 1 januari 2008 då Lärarhögskolan upphörde). Lärarhögskolan/Stockholms universitet (LHS/SU) var samordnande lärosäte för satsningen.

ULV-uppdraget gällde utbildning under tre år, 2007–2009, men förlängdes t.o.m. 2010. Regeringens initiala mål var att lärosätena skulle anordna utbildning för motsvarande 300 helårsstudenter de två första åren. Därefter sänktes målet till motsvarande 200 helårsstudenter per år. Ersättningsnivån till lärosätena har varit 82 000 kronor per helårsstudent under 2007–2008. För antagning fem (ht 2009) och sex (vt 2010) utgick en något högre ersättning till lärosätena, 83 000 kronor per helårsstudent.²⁴

Regeringen har avsatt sammanlagt 61 miljoner kronor till ULV, varav drygt 20 miljoner kronor ”parkerades” vid Lärarhögskolan i Stockholm/Stockholms universitet tidigt i satsningen för senare användning. Medlen för den femte och sjätte antagningsomgången fördelades direkt till de deltagande lärosätena, utan att passera Stockholms universitet. Det har inte varit möjligt för Högskoleverket att utifrån budgetpropositioner, regleringsbrev till lärosätena, lärosätenas årsredovisningar och de medelsäskanden och redovisningar som Stockholms universitet lämnat till Utbildningsdepartementet få fram fullständiga uppgifter om satsningens totala omfattning i resurser (utbetalade medel) och prestationer. Dessa uppgifter har därför inhämtats från Stockholms universitets ULV-samordnare, utan skriftligt underlag.

Förutom direkt utbildningsrelaterade kostnader har medlen från regeringen framför allt täckt kostnader för Stockholms universitets samordning, två nationella konferenser om ULV för lärarutbildare, två studieresor (till Ryssland och Jordanien), en antologi om ULV²⁵ och en uppföljning med arbetsmarknadsfokus av de ULV-studenter som tagit examen (läs mer under rubriken *Hur anställningsbara i skolan är utländska lärare som kompletterat sin utbildning?*).

24. Begäran om medel för ULV för höstterminen 2010 från Stockholms universitet till regeringen.

25. *All världens lärare i Sverige – Utländska lärares vidareutbildning* (2011) av Åsa Cornelius och Gunlög Bredänge (red.).

Därutöver har Stockholms universitet fått extra medel för en uppföljning av de ULV-studenter som tagit förskolläraryxamen.

I budgetpropositionen för 2007 presenterades ULV som en lärarsatsning under rubriken *Fokus på stärkt lärarkompetens och skolledarskap*. Sedan budgetpropositionen för 2009 har i stället de avsatta medlen till ULV återfunnits under samlingsrubriken *Integrationsinsatser* inom utbildningsområdet.

Det formella ramverket för ULV

När ULV inleddes saknades en särskild förordning för satsningen. I Stockholms universitets redovisningar av ULV till regeringen 2007 och 2008 står att det finns en särskild förordning, men att denna inte har kommit från trycket. En förordning om kompletterande utbildning för personer med avslutad utländsk utbildning utkom först i slutet av 2008.²⁶ Förordningen reglerade framför allt behörighet, antagning, urval och omfattning av ULV samt andra utbildningar med liknande syfte. Lärosätena har genomfört ULV enligt dessa föreskrifter sedan antagningen till höstterminen 2007.

Behörig till ULV var den som hade en avslutad eftergymnasial lärarutbildning från utlandet. Det fanns även ett krav på kunskaper i svenska, motsvarande Svenska B eller Svenska som andraspråk B. Kompletteringen för att bli behörig som lärare i svensk skola fick som mest uppgå till 120 högskolepoäng.

Vidare reglerades att studenten skulle ha en individuell studieplan som tog hänsyn till hennes eller hans tidigare utbildning och arbetslivserfarenhet. Detta har inneburit att innehållet och omfattningen av ULV-studenternas studier har varierat stort.

Studenterna inom ULV

Studenterna som har antagits till ULV har examen från ett 90-tal länder. Den största gruppen är lärare från Mellanöstern. Uppdelat på land är den absolut största gruppen de som har en lärarexamen från Irak (138 personer) följt av Ryssland (96 personer). Därefter kommer personer med en lärarexamen från Polen respektive Ukraina (över 30 personer).²⁷

Majoriteten av de registrerade studenterna har valt att studera på halvfart och på distans. Vanligast har varit en studiegång på 90–100 högskolepoäng. De som kompletterat för att få ett s.k. behörighetsbevis utfärdat av Högskoleverket har studerat kortare tid, vanligtvis 30 högskolepoäng. Vissa har uppnått behörighet efter att ha läst en kurs om att vara lärare i Sverige och genomfört handledd skoltjänstgöring, en s.k. anpassningsperiod (vanligtvis ett år på halvtid) som Högskoleverket har anvisat. I avsnittet *Högskoleverkets lärarbehörighetsprövning och ULV* finns mer information om behörighetsbevisen.

26. Förordning (2008:1101) om högskoleutbildning som kompletterar avslutad utländsk utbildning.

27. *All världens lärare i Sverige – Utländska lärares vidareutbildning.*

Upplägget i korthet

Karaktäristiskt för ULV har varit variationen och mångfalden. Det har varit stor variation vad gäller studenternas bakgrund och meriter, i utbildningsbehovet, i lärosätenas utbildningsutbud och i hur satsningen genomförts vid lärosätena. Variationen och mångfalden har ställt särskilda krav på lärosätenas organisation, handläggning och kompetens. Bedömning och validering har varit nyckelområden.

Bidragande till mångfalden har varit att varje student har haft en individuell studieplan, som utgått från personens tidigare utbildningsmeriter och lärarerfarenhet. Målet har varit en svensk lärarexamen enligt 2001 års examensordning. Vid några av lärosätena har framtagandet av studieplanen föregåtts av dialog och studievägledande samtal med studenten. Detta upplägg har ibland inneburit att den utlandsutbildade läraren har valt att komplettera till en svensk examen mot en annan inriktning än sin ursprungsexamen (yrkesväxlat).

Den utbildning som respektive lärosäte har erbjudit sina ULV-studenter har varierat. Utöver antalet studenter som lärosätet har haft och deras kompletteringsbehov, har även det lokala arbetssättet spelat in. En del utbildning har getts på distans. De lärosäten som har haft få studenter har vanligtvis erbjudit samläsning inom den reguljära lärarutbildningen eller inom ämnesstudierna, ibland med kompletterande, målgruppsinriktade, utbildningsinslag. Stockholms universitet, Malmö högskola och Göteborgs universitet, som har haft flest studenter inom ULV, har utvecklat kurser om att vara lärare i Sverige som alla ULV-studenter har gått. De teoretiska delarna har fokuserat på sådant som är specifikt för den svenska skolan och med att vara lärare i den svenska skolan. Eftersom kursdeltagarna har haft behov av att komplettera olika delar av sin utbildning beroende på vilken behörighet de eftersträvat, har den senare delen av kursen varit individualiserad.

Kurserna har syftat till att hjälpa de utlandsutbildade lärarna ”översätta” sin yrkeskompetens till den svenska skolan. dvs. att försöka identifiera vad i kompetensen som är fortsatt användbart och vad som måste förändras eller inte kan användas längre.

Alla ULV-studenter har genomfört verksamhetsförlagd utbildning (vfu) eller en anpassningsperiod i skolan. För praktiken har en speciell typ av vfu behövts eftersom studenterna redan behärskat delar av yrkesrollen, men behövt hjälp att tillägna sig det specifikt svenska. I vfu:n har därför ingått att få använda delar av sina yrkeskunskaper i ett svenskt sammanhang. Uppgifterna under vfu:n har knutit samman teorin, kurslitteraturen, med verksamheten i skolan och har många gånger varit av undersökande karaktär.²⁸

Lärosätena har även erbjudit studenterna olika grader av stöd i svenska språket och möjligheter att utveckla sin språkanvändning.

28. *All världens lärare i Sverige – Utländska lärares vidareutbildning.*

Därutöver har ULV-studenterna kunnat läsa olika kurser inom allmänt utbildningsområde och i ämnen enligt sina individuella behov för att uppfylla en examen eller uppnå kraven för ett behörighetsbevis.

Sökande, registrerade och examinerade inom ULV

Inom detta första ULV-projekt har sex antagningsomgångar genomförts; den första till höstterminen 2007 och den sista till vårterminen 2010. Totalt har 1 675 personer sökt till ULV. Av de antagna har drygt 800 påbörjat studierna. Ojämförligt flest studenter (56 procent) har Stockholms universitet haft, följt av Malmö högskola och Göteborgs universitet. Umeå universitet har haft det minsta antalet ULV-studenter.

Fördelningarna av sökande och registrerade över lärosäten per termin syns i tabellerna nedan.²⁹

Sökande nya studenter per antagningsomgång och lärosäte.

	GU	LiU	MaH	SU	UmU	ÖU	Totalt
1:1	69	1	107	148	11	27	363
1:2	60	31	39	141	6	2	279
1:3	37	14	61	139	3	3	257
1:4	32	12	42	152	5	7	250
1:5	53	16	64	175	5	14	327
1:6	33	6	36	118	4	2	199
Totalt	284	80	349	873	34	55	1 675
Procent	17	5	21	52	2	3	100

Registerade nya studenter per antagningsomgång och lärosäte, enligt lärosätens uppgifter inför medelstildelning.

	GU	LiU	MaH	SU	UmU	ÖU	Totalt
1:1	20	0	38	70	5	6	139
1:2	38	19	26	78	2	2	165
1:3	30	3	29	81	3	4	150
1:4	12	5	17	68	1	2	105
1:5	27	5	24	100	2	9	167
1:6	13	6	12	52	1	–	84
Totalt	140	38	146	449	14	23	810
Procent	17	5	18	56	2	3	

Diskrepansen mellan antalet sökande och antalet registrerade beror framför allt på att den sökande antingen saknar en avslutad lärarutbildning på eftergymnasial nivå eller tillräckliga kunskaper i svenska språket. Det finns också en diskrepans mellan antalet antagna och det antal som faktiskt påbörjat studierna och registrerats på utbildningen. Enligt lärosätena beror denna förmodligen på svårigheter att finansiera studierna.³⁰ Det är inte ovanligt att en del studenter påbörjat studierna, tvingas avbryta men återkommer för att

29. *Ibid.*

30. *Ibid.*

avsluta utbildningen. Ett annat skäl till att alla som antagits inte påbörjar studierna är att en individualiserad utbildning inte kunnat erbjudas på halvfart eller distans.

Drygt 360 studenter hade fram till den 30 mars 2012 tagit en lärarexamen eller fullgjort kraven för ett behörighetsbevis inom ULV. Under perioden hade lärosätena anordnat utbildning motsvarande sammanlagt knappt 900 helårsstudenter, vilket är något färre än det uppsatta målet om sammanlagt 1 000. Fortfarande finns det studenter som kompletterar inom ULV I vid några av lärosätena.

Respektive lärosäte har haft i uppdrag att i sin årsredovisning rapportera antalet sökande, antalet helårsstudenter, utbildningens upplägg och de viktigaste erfarenheterna av ULV-satsningen.

Högskoleverkets lärarbehörighetsprövning och ULV

Mellan 2000 och halvårsskiftet 2011 var Högskoleverket behörig myndighet för läraryrket och prövade därmed om personer med utländsk lärarutbildning var behöriga att arbeta som lärare i svensk skola. Om personens utbildning uppfyllde kraven för behörighet utfärdades ett behörighetsbevis, som var likställt med en svensk lärarexamen, och därmed hade individen möjlighet att få en tillsvidareanställning som behörig lärare i svensk skola. Kraven reglerades i särskilda föreskrifter.³¹ Numera har Skolverket uppdraget att vara behörig myndighet för läraryrket.

De sökande som hade en lärarutbildning men som inte uppfyllde kraven för ett behörighetsbevis hänvisade Högskoleverket till kompletterande åtgärder, som i sin tur kunde leda antingen till ett behörighetsbevis eller en svensk lärarexamen. Kompletteringen kunde bestå av en anpassningsperiod i svensk skola, lämplighetsprov eller begränsade kompletteringar som kontrastiva moment för språklärare. I de fall där sökande saknade möjlighet att få ett behörighetsbevis, hänvisade Högskoleverket till kompletterande studier för lärarexamen vid högskola eller universitet.³² Sedan 2007 har sådana studier kunnat genomföras inom ULV.

Innan ULV kom till kunde det vara svårt för de utlandsutbildade lärarna att hitta information om möjliga studievägar för komplettering. Många upplevde att vägen till lärarbehörighet blev orimligt lång.³³ I en uppföljning 2006 av utlandsutbildade lärare som fått behörighetsbevis uppmärksammade Högskoleverket bl.a. behovet av individuellt anpassade, kompletterande utbildningar.

31. *Högskoleverkets föreskrifter (HSVFS 2007:7) om behörighetsbevis för lärare med utländsk utbildning.*

32. *All världens lärare i Sverige – Utländska lärares vidareutbildning.*

33. *Ibid.*

Verket föreslog även att ett övergripande ansvar för att anordna introduktionsperioder (anpassningsperioder) skulle ges till utvalda högskolor.³⁴

Omfattningen av Högskoleverkets behörighetsprövande verksamhet finns beskriven t.ex. i en analys från 2010. Antalet ansökningar för lärarbehörighet steg successivt 2006–2010, från 380 till 657 (en ökning med drygt 70 procent). Av de 585 ärenden som avgjordes 2010 ledde 212 till att behörighetsbevis utfärdades. Mellan 2006 och 2010 utfärdade Högskoleverket 933 behörighetsbevis.³⁵

Arbetsmarknaden och ULV-studenterna

Det övergripande syftet med ULV har varit att deltagarna lättare ska få anställning i svensk skola genom en svensk lärarexamen eller ett behörighetsbevis. Det finns flera uppföljningar och statistik som visar att en hög andel av dem som genomgått ULV eller har fått ett behörighetsbevis också har fått läraranställning.

Lärosätena skickade 2010 ut en enkät till ca 130 tidigare ULV-studenter där frågor om anställning ingick. Svarsfrekvensen var omkring 50 procent. Av dem som svarade angav två tredjedelar att de var verksamma som lärare.³⁶

Under våren 2012 har de deltagande lärosätena genomfört en ny enkätundersökning bland de ULV-studenter som antingen har tagit en lärarexamen eller efter komplettering fått ett behörighetsbevis. Fokus i enkäten ligger på arbetsmarknadsfrågor, t.ex. huruvida de arbetar som lärare, hur många tjänster de sökt innan de fått arbete och om de har flyttat för att få arbete.

Preliminära resultat från april 2012 – då knappt 75 procent av respondenterna svarat (exklusive svar från Göteborgs universitet, som ännu inte har rapporterat sina enkätsvar) – visar att nästan alla (90 procent) har arbete som lärare och en klar majoritet (70 procent) har en tjänstgöring som motsvarar deras utbildning. Fördelningen på utbildningsinriktningar för dem som svarat på enkäten syns i tabellen nedan.

Tidigare ULV-studenters tjänstgöring efter utbildningen.

Inriktning	Antal*	Andel av totalt antal
Förskola, förskoleklass	48	21 %
Årskurs 1–3	43	19 %
Årskurs 4–6	14	6 %
Årskurs 7–9	64	28 %
Gymnasieskola	56	25 %

*Samma person kan förekomma inom flera inriktningar.

34. *Lärare i nytt land* (2006). Högskoleverkets rapportserie 2006:1 R.

35. *Högskoleverkets bedömning av utländsk högre utbildning – redovisning av verksamheten 2010*. Högskoleverket, dnr 50-1459-11.

36. Lärosätenas svar på Högskoleverkets enkät om ULV, februari 2012.

Drygt 60 procent av dem som svarat arbetar som lärare i konstellationer med svenska barn eller i klasser där en majoritet av barnen eller eleverna är svenska. Några få har fortsatt att arbeta som modersmållärare. Väldigt många har svarat att de sökt många arbeten och många har i kommentarerna angivit att de både sökt och fått flera arbeten. Få har behövt flytta för att få arbete.³⁷

Förutom denna nationella uppföljning har Stockholms universitet under våren 2012 påbörjat en uppföljning av dem som tagit en förskollärarexamen vid universitetet. Omkring 90 personer ingår i uppföljningen, varav flera har yrkesväxlat till förskollärare från att ha haft en utländsk lärarexamen för en annan inriktning. Undersökningen har fokus dels på arbetsmarknadsfrågor, dels på frågor om svenska språket, och genomförs med hjälp av telefonintervjuer. Preliminära resultat från april 2012 visar att flertalet har arbete.³⁸

Högskoleverket gjorde 2004 en uppföljning av dem som fått behörighetsbevis sedan 2000, dvs. de vars lärarutbildning Högskoleverket bedömt var likställd en svensk lärarexamen. Av dessa arbetade 81 procent som lärare, vilket kan jämföras med personer med svensk lärarutbildning, där 83 procent av dem som examinerades 2002 arbetade som lärare ett år senare. Rapporten visar även att en majoritet av dem som inte fått behörighetsbevis, inte heller kompletterat sin utbildning för att uppnå lärarbehörighet. Detta var innan ULV-satsningen inleddes. I Högskoleverkets undersökning framkom även att många utländska lärare upplevde att lärarerfarenhet utanför Sverige inte värderades särskilt högt av svenska arbetsgivare. Många invandrade lärare upplevde också att de fått sämre lön än sina svenska kollegor. Vidare visar rapporten att invandrade lärare med lång lärarerfarenhet inte hade anställning i större utsträckning än de som saknade erfarenhet när de sökte arbete.³⁹

37. Samtal med Åsa Cornelius och Gunlög Bredänge den 16 april 2012 samt uppföljande e-postmeddelande den 26 april 2012.

38. Samtal med Åsa Cornelius och Gunlög Bredänge den 16 april 2012.

39. *Lärare i nytt land* (2006). Högskoleverkets rapportserie 2006:1 R.

Lärosätena om genomförandet och sina erfarenheter från ULV-satsningen

Som ett led i Högskoleverkets utvärdering av ULV skickades den 9 januari 2012 en enkät med åtta frågor till de sex deltagande lärosätena: Stockholms universitet (samordnande), Göteborgs universitet, Linköpings universitet, Malmö högskola, Umeå universitet och Örebro universitet. Den nationella ledningsgruppen för ULV har arbetat fram ett gemensamt svar på respektive fråga och därutöver har lärosätena vanligtvis kompletterat texten med lärosätesspecifika uppgifter. I följande avsnitt redovisas enkätsvaren.

Enkätfrågorna och följebrevet till lärosätena återfinns i bilaga 1.

Processer

Lärosätena har angett att Högskoleverkets rapport *Från gräns till kateder* (2002) har varit en viktig källa i planeringen av ULV, liksom erfarenheter av introduktionsperioden för lärare med utländsk lärarexamen som deltog i SÅL.

Redan från början av ULV-satsningen har lärosätena samarbetat genom en nationell ledningsgrupp, enligt en modell som prövats tidigare bl.a. inom SÅL-satsningarna. Ledningsgruppen, med representanter från respektive lärosäte och de två lärarfacken, har träffats två-tre gånger per termin. På agendan har stått dels att samordna utbildningsplanering, utlysning och marknadsföring, dels att utbyta erfarenheter om behörighet och antagning. Lärosätena konstaterar att arbetet har präglats av mycket stor vilja att samverka och hög grad av flexibilitet. Efter hand har samarbetet i antagningsärenden ökat även om respektive lärosäte har fortsatt att ha sina rutiner för bedömning och antagning. Ansökningar av principiell karaktär har kunnat diskuteras gemensamt i gruppen för att nå nationell likvärdighet i bedömningarna. Linköpings universitet framför att detta ger en grund för en nationell kvalitetssäkring i valideringsarbetet.

Ansaret för ULV-projektet har vid alla sex lärosäten legat inom lärarutbildningen, t.ex. på en fakultetsnämnd, och ofta har arbetet utgått från ett kansli. Vid Lärarhögskolan i Stockholm lades uppdraget initialt på Regionalt utvecklingscentrum (RUC), som vid sammanslagningen med Stockholms universitet inkorporerades i lärarutbildningskansliet.

Vanligtvis har det funnits en lokal projektledare och i några fall en projektgrupp. Projektledarens uppdrag, ansvar och arbetsinsats i olika processer har varierat betydligt mellan lärosätena. Mest tydligt är detta kanske i hur lärosätena beskriver att antagningen av ULV-studenter har organiserats. Vid några av lärosätena har projektledaren eller projektgruppen skött det mesta i antagningsprocessen. Malmö högskola är ett sådant exempel och där har

utbildningsledaren haft ansvar hela vägen från antagning till examensansökan. Ett annat exempel är Örebro universitet där den projektansvariga har varit en studierektor i pedagogik med ansvar för allmänt utbildningsområde. Inom ULV har den projektansvariga ansvarat för valideringsfrågor och individuella studiegångar och lämnat underlag till den antagningsansvariga, examenshandläggare och institutionens ekonom.

Rekryteringsinsatser

För att sprida information och marknadsföra ULV skapades en nationell webbsida på Stockholms universitets webbplats. Några av lärosätena har, utöver den nationella marknadsföringen på webbplatsen och med annonser, genomfört egna rekryteringsinsatser. Till exempel har Malmö högskola haft riktade kontakter med Arbetsförmedlingen, invandrarföreningar, utbildningsanordnare och skolor i södra Sverige. Lärosätet har anordnat informationsträffar och annonserat mer intensivt på fakultetens webbplats. I samarbete med fakultetens informationsavdelning har ett informationsmaterial tagits fram.

Även Linköpings universitet har genomfört särskilda rekryteringsinsatser. Information har skickats ut till skolor och kommuner och programansvarig utbildningsledaren och studievägledare har besökt kommuner i universitets närområde. De har även spridit information via sina nätverk. En målgrupp har varit modersmåls lärare i kommunerna. Studievägledare har informerat studievägledare vid Komvux och Arbetsförmedlingen i samband med frukostmöten vid universitetet.

Bedömning, antagning och validering

Samtliga ansökningar till ULV har tagits emot och registrerats i en databas vid Stockholms universitet. Därifrån har de vidarebefordrats till det lärosäte som den sökande prioriterat i första hand. Vid respektive lärosäte har därefter det lokala antagningsarbetet tagit vid.

I och med utgångspunkten för ULV – att den kompletterande utbildningen ska utgå från den utländska lärarens tidigare utbildning och lärarerfarenhet – har en individuell hantering av ansökningarna krävts. Lärosätena framhåller att arbetet med att bedöma ansökningar till ULV har varit både komplicerat och tidskrävande. De menar att det inte finns några ”enkla lösningar”. Här är några exempel på frågor som måste besvaras i antagningsarbetet: Är detta en postgymnasial lärarutbildning? Vad kan tillgodoräknas? Rymmer en komplettering inom ramen för 120 högskolepoäng? Kan läraren behålla sin inriktning eller måste hon eller han ändra område eller stadium? Lärosätena framhåller att Högskoleverkets stöd via bedömningsportalen, landmanualerna och personalens kompetens varit till stor hjälp i bedömningsarbetet.

Under projektets löptid – i och med den stora volymen ansökningar – har lärosätenas kunskap, kompetens och beredskap ökat i fråga om antagning, validering och tillgodoräknande. Arbetet har stärkts av att det i ledningsgruppen funnits specifik språklig och utbildningsmässig kompetens för bedöm-

ning av utbildningar från ett av de största målområdena: de arabiskspråkiga länderna. Stockholms universitet framhåller att förutom de stora ansökningsvolymerna har kontinuiteten inom ULV-projektet bidragit till att öka kompetensen att bedöma utländska examina och lärarutbildning. Även samarbetet i ledningsgruppen och institutionerna på universitetet har bidragit till kompetensutvecklingen.

Både Malmö högskola och Linköpings universitet beskriver arbetet med ULV i termer av att det skett i nära samarbete med hela utbildningsadministrationen eller genomförts enligt idén om ett gränsöverskridande universitet.

Lärosätenas svar beskriver en viss variation i ämnesinstitutionernas roll och omfattningen i deras medverkan i processer, t.ex. i bedömningsarbetet. Vid Linköpings universitet har projektgruppen ansvarat för det praktiska arbetet med validering och tillgodoräknande samt de flesta leden i antagningsprocessen utom de som rör Ladok. Ämnesansvarig lärare har bidragit vid bedömningen av den sökandes meriter.

Vid Göteborgs universitet har respektive ämnesinstitution i samverkan med projekt- och antagningshandläggare bedömt de sökandes meriter och kompletteringsbehov. Antagningen till ULV har gjorts under förutsättning att universitetet har kunnat erbjuda kurser som uppfyllt sökandes kompletteringsbehov och att studenten uppfyllt övriga antagningsvillkor. Validering har inte förekommit. I stället har ULV-studenterna fått tillgodoräkna sig tidigare studiemeriter: dels 30 högskolepoäng inom allmänt utbildningsområde, dels en del av tidigare ämnesstudier beroende på studentens kompletteringsbehov inom ämnet.

Vägledning i studier och arbete

I lärosätenas beskrivningar av den initiala kommunikationen med de sökande och studenterna uttrycks olika grader av "medbestämmande" för studenten och vägledning från lärosätets sida. Vid Stockholms universitet har vid antagningen en preliminär bedömning gjorts av hur en individuell studiegång kan se ut och vilka alternativ som finns för studenten. Vid kursstarten har projektledningen haft studievägledande samtal med varje student, där man dels frågat efter studentens önskemål, dels presenterat de olika alternativen. När projektledningen och ULV-studenten enats om en studieväg har en individuell studiegång upprättats och ett slags kontrakt skrivits mellan lärosätet och studenten där den planerade studiegången klart framgått. Vid behov har tillgodoräkningen m.m. diskuterats med berörda institutioner och studenten erbjudits ett nytt studievägledande samtal.

Vid Göteborgs universitet har lärarutbildningsnämndens kansli ansvarat för att en individuell studieplan har upprättats och i processen har samråd skett med berörda institutioner. I beskrivningen nämns inga samtal med ULV-studenten innan den individuella studieplanen upprättas. Inte heller i Örebro universitets beskrivning finns något om vägledande samtal med ULV-studenterna. Linköpings universitet uppger att man efter hand under projektets

gång infört ett samtal mellan utbildningsledaren, studievägledaren och studenten som handlar om studentens tidigare utbildning och vilken inriktning på utbildningen hon eller han vill ha. Universitetet kommenterar att samtalen har bidragit till en mer träffsäker validering av studentens meriter.

Vid Malmö högskola har studentens första kontakt med ULV skett tillsammans med en studievägledare och lärosätet har eftersträvat att detta har skett före ansökningstillfället. Alla sökande har haft ett planeringssamtal med studievägledaren för att lärosätet ska få en helhetsbild av studentens tidigare utbildning, erfarenheter, önskemål samt möjligheter inom ULV. Vid antagningen har projektledaren för ULV gjort en individuell studiegång utifrån studentens och lärosätets möjligheter i nära samarbete med studievägledaren. Högskolan framför att det är nödvändigt att ha en studievägledare knuten till ULV och att funktionen blir en naturlig kontaktpunkt för studenten att diskutera studiesituation, studievägar, arbetsmarknad etc.

ULV-studenternas utbildning

Skräddarsydda kurser och reguljära kurser

Vid de tre lärosäten med flest ULV-studenter – Stockholms och Göteborgs universitet samt Malmö högskola – har en lokalt utformad kurs om att vara lärare i Sverige inlett studenternas utbildning. Vid de lärosäten där omfattningen av ULV varit mindre har studenterna läst olika kurser inom allmänt utbildningsområde, vilka till innehållet ska motsvara den sammanhållna kursen. Studenterna har samläst med lärarstudenter inom den reguljära lärarutbildningen eller VAL-studenter.

Beroende på ULV-studenternas kompletteringsbehov har olika institutioner inom lärarutbildningen och ett stort antal ämnesinstitutioner vid lärosätena medverkat i genomförandet. Studenterna vid Malmö högskola har även haft tillgång till vissa kurser vid Lunds universitet. Vid Örebro universitet har det vanligaste varit att ULV-studenterna läst kurser inom allmänt utbildningsområde, men även engelska, samhällskunskap och matematik.

Vfu och skoltjänstgöring

Den största gruppen bland ULV-studenterna har varit de som kompletterar sin tidigare utbildning för att få en svensk lärarexamen och därmed läst kurser. Deras vfu har ingått i lärarutbildningens vfu-organisation.

En mindre grupp har varit de som fått hänvisning till en anpassningsperiod av Högskoleverket. Anpassningsperioden omfattar vanligtvis ett års komplettering uppdelad på skoltjänstgöring om 50 procent parallellt med studier på halvfart om 50 procent. Lärosätena uppger att dessa studenter har fallit utanför den normala vfu-hanteringen eftersom upplägget kräver en omfattande tjänstgöring som inte är praktik i vanlig bemärkelse utan ska ge erforderlig erfarenhet av arbete i svenska skolan. Detta upplägg, både vad gäller omfattning och innehåll, har gjort det svårt att hitta skolor som vill och kan ställa

upp. Situationen har försvårats ytterligare av att skolpersonalens mentorskap är obetalt, liksom ULV-studentens tjänstgöring.

Språkkunskaper och extra stöd vid behov

Goda kunskaper i svenska språket är en förutsättning för ULV-studier. Godkänt betyg i svenska som andraspråk har krävts för att bli antagen till ULV men denna nivå har för en del studenter inte varit tillräcklig som redskap att klara utbildningen visar lärosätenas erfarenheter. Där kursen *Att vara lärare i Sverige* har erbjudits på halvfart och distans har genomströmningen varit tämligen god skriver lärosätena. Studenterna har erbjudits möjlighet till extra stöd i svenska under utbildningen.

Vid Stockholms universitet har den stora volymen studenter gjort det möjligt att ha en ”språkcoach” inom ULV och att ordna särskilt stöd av olika slag, ofta i samarbete med medverkande institutioner. Även vid Malmö högskola har behovet av förstärkt undervisning i svenska uppmärksammats. Lärosätet har därför erbjudit alla ULV-studenter kursen *Skrivkurs i svenska* (7,5 högskolepoäng).

Göteborgs universitet har noterat att ULV-studenterna inom vissa ämnesområden – bl.a. i naturvetenskapliga ämnen där kurslitteraturen ofta är på engelska – har haft problem med studierna p.g.a. bristande kunskaper i engelska.

Studievillkorens påverkan på studierna

Lärosätena har uppgett att deras svar på frågan om studenternas villkor och förutsättningar inom ULV är baserade på kontakter med enskilda studenter. Med denna utgångspunkt har de svarat följande.

Ekonomi är ett stort bekymmer för många studenter. De som redan arbetar måste av ekonomiska skäl prioritera arbetet och har svårt att få utrymme för studier. Detta gäller i synnerhet om lärosätet inte erbjuder utbildning på distans och halvfart.

Linköpings universitet poängterar att ULV-studenterna ofta befinner sig mitt i livet och har familj, vilket påverkar studievillkoren. De vill få ett arbete, vilket innebär att de parallellt med studierna söker jobb och arbetar i olika anställningar på skolor. Umeå universitet framför att långa reseavstånd av ekonomiska skäl i flera fall gjort att ULV-studenter inte kunnat delta i specifik kursverksamhet.

Tidigare har arbetsmarknadsstöd utgått för den typ av utbildning som ULV är, men så är inte längre fallet. Möjligheterna till studiestöd via CSN är begränsade p.g.a. studiernas upplägg och de regler som styr studiestödet. Många studenter är dessutom tveksamma till att skuldsätta sig.

Lärosätena uttrycker tveksamhet till att ULV-studenterna skulle tvingas söka introduktionsperiod på samma sätt som nyexaminerade svenska lärare för att få förskollärary- eller lärarlegitimation. De förordar i stället en modell

där såväl tjänstgöring som ekonomisk ersättning ingår, t.ex. skulle kursen *Att vara lärare i Sverige* kunna vara en sådan modell.

Andra förutsättningar som påverkar studierna

Linköpings universitet framför att det bland ULV-studenterna finns personer som upplever att de redan har läst tillräckligt, att de har en fullgod lärarutbildning även om den är utfärdad i ett annat land. Dessa studenter anser att deras examen borde kunna översättas direkt till en svensk examen. ULV-studierna ses därför som en omväg för att få arbeta som lärare i Sverige, vilket påverkar motivationen.

Vidare har lärare som undervisat ULV-studenter vid Linköpings universitet funnit att studenterna är teoretiskt skolade och vana att studera. De har uppfattats vara ”på hugget”, nyfikna och har visat intresse för studierna.

Effekter och utvecklingsbehov

Uppföljning av ULV-studenter

Flera lärosäten har svarat att i kurser där kursutvärderingar har använts har ULV-studenternas svar inte särskiljts, utan de har lagts samman med andra studenters kursutvärderingar. De nämner inget systematiskt, fortlöpande arbete för att ta reda på vad studenterna anser om kursernas kvalitet (motsvarande kursutvärderingar i reguljär undervisning) eller relevans, eller hur ULV skulle kunna förbättras. Några lärosäten har haft regelbundna uppföljande samtal med studenterna kring deras studieplan.

Våren 2010 gjorde lärosätena ett nationellt försök att följa upp de ULV-lärare som fått en svensk examen eller ett behörighetsbevis. En enkät skickades till 130 personer varav ungefär hälften svarade. Enkäten var lång och innehöll såväl frågor om arbete som den genomgångna utbildningen. Lärosätena har varit försiktiga med att dra generella slutsatser från svaren p.g.a. svarsfrekvensen. Av de som svarat på enkäten var två tredjedelar verksamma som lärare.

Under våren 2012 har en ny uppföljning gjorts, bestående av ett fåtal, enkla frågor som ställts till så många som möjligt av dem som tagit examen eller fått behörighetsbevis vid lärosätena. Fokus har legat på faktorer som har med anställning att göra. Läs om resultaten under rubriken *Arbetsmarknaden och ULV-studenterna*.

Stockholms universitet har under våren 2012 påbörjat en särskild uppföljning av dem som har tagit en förskolläraryxamen inom ULV, ca 90 personer. Flera av dem har yrkesväxlat, vilket innebär att de har övergett sin ursprungliga läroinriktning och i stället kompletterat till förskollärare. Dessutom skickades i maj 2012 en enkät till de drygt 100 personer som gjort studieavbrott efter att ha läst den inledande kursen *Att vara lärare i Sverige* vid universitetet. Enkäten innehåller bl.a. frågor om huruvida de arbetar som lärare och orsaker till avbrottet.

Även Malmö högskola har sett ett behov av att förbättra uppföljningen och planerar en digital enkät riktad till dem som inte fullföljt sin studieplan. Umeå universitet uppger att resurserna inte medger en uppföljning.

Påverkan på lärosätena från ULV

Lärosätena för fram olika exempel på hur ULV påverkat organisationen. Örebro universitet uppger t.ex. att ULV har bidragit till internationaliseringen av lärarutbildningen. Stockholms universitet framhåller att förutom de stora ansökningsvolymerna har kontinuiteten inom ULV-projektet bidragit till att öka kompetensen att bedöma utländska examina och lärarutbildning. Även samarbetet i ledningsgruppen och institutionerna på universitetet har bidragit till kompetensutvecklingen.

Ledningsgruppen för ULV har anordnat två nationella konferenser för lärarutbildare och andra intressenter på området. Hösten 2010 genomförde samordningsfunktionen en studieresa till Jordanien och Syrien för att öka kunskaperna och förståelsen för regionen, varifrån många ULV-studenter kommer. Dessa arrangemang har bidragit till kompetensutveckling om ULV eller har varit relevanta för ULV:s genomförande. En antologi om ULV, *All världens lärare i Sverige – Utländska lärares vidareutbildning*, publicerades 2011.

Utvecklingsområden som kvarstår

Kring utbildningen

Rekrytering och marknadsföring tas upp av både Göteborgs universitet och Linköpings universitet som ett utvecklingsområde. Ett samarbete med t.ex. Arbetsförmedlingen skulle underlätta att nå ut till fler kommuner och därmed fler personer med utländsk lärarutbildning. En annan idé är att informera nyanlända personer om ULV och genom det ge utlandsutbildade lärare tidigt incitament att lära sig svenska.

Linköpings universitet anger att studenternas språkkunskaper och förkunskaper om det svenska skolsystemet är områden som kan utvecklas. Ett närliggande område är att finna en modell för universitetet där undervisning i svenska blir en del i ULV-utbildningen. Göteborgs universitet har diskuterat hur de ULV-studenter som behöver utökat språkstöd ska kunna identifieras och erbjudas hjälp. En tanke är ett diagnostiskt prov i svenska eller att införa kompletterande studier i svenska och engelska om poängramen för ULV-studier utökas.

Lärosätena lyfter fram att utbildning på distans behöver utvecklas betydligt t.ex. för att nå utländska lärare bosatta utanför studieorterna.

Ett annat utvecklingsområde som lärosätena tar upp är vfu:n. Studenterna behöver framför allt möta sådant i den praktiska skolvardagen som är specifikt för den svenska skolan, så som utvecklingssamtal, elevhälsans uppgifter och lärarlagsarbete. En tanke finns om särskilda partnerskolor för ULV-studenterna.

Linköpings universitet för fram en tankemodell som kan jämföras med AT-läkares tjänstgöring. Modellen innebär att ULV-studenterna parallellt med sin utbildning har en praktiktjänst, liknande läkares AT-tjänst. Det skulle innebära att studenterna gjorde sin vfu på en och samma skola under studieåren. En sådan lösning skulle även innebära att de hade avlönat arbete vid sidan om studierna, vilket i sin tur skulle minska stressen kring den studiesociala situationen. Under tiden på skolan skulle de lättare kunna tillägna sig det svenska skolsystemets villkor och värden samtidigt som de skulle få ett par års arbetslivserfarenhet från en svensk skola. Även Umeå universitet tar upp ULV-studenternas svårigheter att finansiera sina studier som ett utvecklingsområde och menar att det är den stora ”knäckfrågan” för ULV-satsningen.

Stockholms universitet och Umeå universitet nämner alumniverksamhet för ULV-lärare som ytterligare ett område att utveckla. En annan idé, som Linköpings universitet tar upp, är att studenter som läst två eller tre terminer inom ULV blir studentmentor för nyantagna studenter. På så sätt skulle det individuella stödet för enskilda studenter kunna förbättras.

Utanför lärosätena

Lärosätena poängterar att det inte räcker att en utländsk lärare får legitimation och formell behörighet att bli anställd i svensk skola. Det krävs också att skolledare är beredda att ge de ULV-utbildade lärarna anställning och initialt stöd i arbetet. Lärosätena framhåller att dessa lärare utgör en resurs i skolan och som anställda kan de tillföra sin särskilda kompetens, vilken svenska lärares kompetens inte kan ersätta. Inte förrän ULV-lärarna har fått anställning och är verksamma som lärare i den svenska skolan kan samhällets integrationssträvanden anses ha fått en framgångsrik lösning, menar lärosätena.

Lärosätena framför vidare att det på ett nationellt plan även är viktigt att ta vara på modersmåslärares kompetens och ge dem möjlighet till en breddad behörighet. Lärosätena anser att frånvaron av legitimationskrav på modersmåslärarna är ett särskilt problem i sammanhanget.

Synpunkter från tidigare ULV-studenter på utbildningssatsningen

En viktig del i Högskoleverkets utvärdering av ULV har varit att ta del av erfarenheter och reflektioner från dem som deltagit i utbildningen. Hur anser de att ULV har fungerat? Vad kan bli bättre? Vad kan göras för att underlätta för fler utländska lärare att bli lärare i Sverige? Detta kapitel redovisar synpunkter och erfarenheter från tidigare studenter inom ULV.

Inbjudan till gruppintervju återfinns i bilaga 3.

Metod

Enkät är en vanlig metod för att samla in uppgifter och åsikter från grupper. Den har dock en begränsning vad gäller interaktivitet och följdfrågor – ”Varför?” är sällan möjligt att få svar på, såvida enkäten inte följs upp av ett samtal. Eftersom det har varit viktigt att förstå komplexiteten och att pröva intryck fått från andra källor, valde vi att genomföra två gruppintervjuer med tidigare ULV-studenter i stället för en enkät. Intervjuerna var 1,5 timme och hölls en lördag i början av mars i Högskoleverkets lokaler i Stockholm. Både deltagare och intervjuare fann att den avsatta tiden var alltför kort för att möjliggöra en tillräcklig genomlysning av frågeområdena. Det framkom också önskemål om att diskutera utländska lärares potential och kompetens i den svenska skolan med andra än Högskoleverket för att öka kunskaperna på området, t.ex. med Skolverket och skolledare.

Urval

Av budgetskäl och för att inte kräva alltför stor insats av de inbjudna valde vi att begränsa urvalet till dem som utbildat sig inom ULV vid Stockholms universitet. Lärarhögskolan i Stockholm/Stockholms universitet är dessutom de lärosäten som utbildat ojämförligt flest studenter inom satsningen.

Urvalet gjordes slumpmässigt, från listor över tidigare studenter, både de som påbörjat utbildningen utan att fullfölja den och de som slutfört utbildningen. Även personer som gjort en anpassningsperiod ingick i urvalet. Kvinnor var i majoritet på listorna, men eftersom vi ville ha en könsmässig balans för att få ett så brett erfarenhetsunderlag som möjligt, lottades lika många män som kvinnor.

En första omgång inbjudningar skickades med post i början av februari till 20 personer och efter tio dagar inbjöds ytterligare 16 personer. Sammanlagt svarade ett trettiootal av de inbjudna och 16 personer tackade ja till gruppintervjuerna. Dagen innan intervjuerna kom två återbud och intervjudagen infann

sig en person som inte var föranmäld. Gruppintervjuer genomfördes med nio, respektive sex deltagare.

Deltagarna i gruppintervjuerna

Av de 15 deltagarna var åtta kvinnor och sju män. De kom från 12 olika länder, fyra världsdelar. En del var anställda som lärare i svensk skola eller förskola, några i internationell skola, andra var vikarier och några arbetade inte som lärare. Bland deltagarna fanns både personer som fullföljt ULV och de som avbrutit sina studier, eller som återkommit till ULV-studier efter avbrott.

Synpunkter från tidigare ULV-studenter

Högskoleverket angav i inbjudan fem områden som skulle tas upp vid gruppintervjuerna:

- hur väl ULV-utbildningen förbereder för ett arbete som lärare i Sverige
- om något kan förbättras med utbildningen
- de sociala och ekonomiska villkoren för att läsa inom ULV
- fördelar och nackdelar med utbildningens upplägg
- hur man kan göra för att underlätta för fler utländskt utbildade lärare att bli lärare i Sverige.

Gruppintervjuerna genomfördes som en dialog mellan Högskoleverkets medarbetare och deltagarna, med frågor, svar och följdfrågor.

Ekonomiska förutsättningar

Samtalet om ekonomiska villkor för ULV-studenterna visade på en stor variation i försörjningen. Genomgående var dock att den ekonomiska situationen hade varit krävande för dem som studerat inom satsningen. En kommentar var att ULV är ett ”straff” ekonomiskt, en annan att studiemedlen är alltför låga för att försörja en familj. Några kommenterade att det inte går att få studiemedel för vfu-perioderna. Några hade utbildat sig inom ULV i perioder. Ytterligare några hade blivit försörjda av sin partner. Några hade arbetat parallellt med studierna.

Deltagarna framhöll att utlandsutbildade lärare egentligen är billigare för Sverige än svenska lärare, genom att de redan är utbildade när de kommer till Sverige.

Det studievägledande samtalet

Med några undantag ansåg deltagarna att det studievägledande samtalet som inledde utbildningen hade varit mycket bra och till stor hjälp. Det hade gett en bra förberedelse inför utbildningen och gett mycket information, även om arbetsmarknaden för lärare. Flera förslag på studievägar hade presenterats: ”Du kan göra det här, eller det här.” Studenten hade även haft möjlighet att komma med egna förslag om t.ex. ämneskombinationer.

Några deltagare tog upp att studievägledningen först gett ett visst besked om deras kompletteringsbehov och att det senare kommit andra besked både en och två gånger. Någon hade fått besked i sista minuten om ändringar i vilka kurser som skulle ingå i ULV. De olika beskederna hade försvårat kompletteringen och hade även inneburit en mer omfattande komplettering än den som initialt meddelades, vilket lett till att personer hoppat av utbildningen.

Vad behöver en utlandsutbildad lärare kunna för att arbeta i svensk skola?

Två kompetenser framhölls tydligt som nyckelkompetenser vilka utlandsutbildade lärare behöver för att fungera väl i den svenska skolan: goda kunskaper i svenska språket och kulturkompetens. De tidigare studenterna framhöll att de har erfarenheter, utbildning och kompetens från tidigare yrkesverksamhet som lärare, men att dessa behöver anpassas till Sverige och svenska förhållanden.

Deltagarna menade att ULV är inriktat på [lärar-] hantverket och att studenterna redan kan det. Deltagarna framförde att utbildningen i stället borde inriktas mer på sociokulturella aspekter på läraryrket.

”Kulturkompetens” viktigt

I ”kulturkompetens” ligger t.ex. sådant som är specifikt för svensk skola i jämförelse med många andra länder, och deltagarna tog upp sådant som hur utvecklingssamtalen genomförs, att arbeta i läroplan och det som en lärare ska göra utöver att undervisa. Kursen och uppgifterna under kursen *Att vara lärare i Sverige* har gett en orientering om vad som krävs. Kursen fick mycket gott eller gott betyg av deltagarna – särskilt nämndes den historiska bakgrunden, den svenska skolans historiska utveckling, juridik och värdegrund. En deltagare kommenterade att kursen gett kunskaper om regelverket som lärarkolleger på skolan inte hade och som ULV-läraren kunde bidra med. En förbättring som föreslogs var fler praktiska övningar och seminarium med utländska lärare som arbetar i skolan. Deltagarna önskade över huvud taget fler inslag med yrkesverksamma utlandsutbildade lärare om hur den svenska skolan fungerar, sett genom deras ögon. De tidigare studenterna var dock mindre intresserade av ”vittnesmål” och självutlämnande berättelser eller tredjehandsuppgifter. En tolkning är att de anser att det behövs utrymme att diskutera med någon som vet hur det är, för att på så sätt lättare förstå ”den svenska skolkulturen” och kunna översätta sin kompetens till en framtida yrkesroll i Sverige.

Goda kunskaper i svenska nödvändigt

I båda gruppintervjuerna fördes en engagerad diskussion om de kunskaper i svenska språket som en ULV-lärare behöver och vilka förkunskapskrav som ställs på språkkunskaperna för att antas till ULV. Flertalet uttryckte att goda kunskaper i svenska är av stor betydelse för en lärare; de är viktiga för att kunna förklara sig inför eleverna.

Det fanns ett allmänt ifrågasättande i grupperna av att godkända kunskaper i svenska motsvarande Svenska B eller Svenska som andraspråk B var tillräckligt som behörighetskrav för ULV. När Högskoleverkets personal förtydligade antagningskraven mottogs det med viss skepsis av deltagarna, som refererade till egna erfarenheter av kurskollegors kompetensnivå och agerande vid föreläsningstillfällena. Någon kommenterade och fick medhåll av fler, att en person kan ha gått alla kurser och fått godkänt men ändå inte vara tillräckligt bra på att tala svenska. En annan kommentar var att språkkompetensen utvecklas över tid, eller kanske aldrig. Några av deltagarna menade att ULV-studenternas språkkunskaper ligger på olika nivåer och universitetets lärare inväntar dem som kan minst, dvs. undervisningen anpassas till lägstanivån, vilket inte ansågs vara tillfredsställande. Någon föreslog att ULV-studenterna behöver separeras i olika grupper beroende på svenskkunskaper och pedagogiska kunskaper eller erfarenheter.

I ULV vid Stockholms universitet ingår språkstudier och studenterna erbjuds lärresurser, exempelvis möjligheter att förbättra sitt uttal i universitetets språklabb. Högskoleverkets intryck från intervjuerna är dock att ansvaret att bygga på sin språkkompetens ligger på individen och intervjudeltagarnas kommentarer indikerar att alla studenter inte är lika intresserade av att förbättra den delen av sin kompetens.

Utländska lärares status

Deltagarna diskuterade även utlandsutbildade lärares status i den svenska skolan. Flera deltagare uttryckte vad som kan tolkas som en känsla av att många rektorer och svenska lärare ser de utlandsutbildade lärarna, även de som fullföljt ULV, som mindre kompetenta och kunniga än svenska lärare. Det verkar även finnas en försiktig inställning till dessa lärares erfarenheter, kunskaper och kompetens bland skolledare.

I syfte att göra ULV-utbildade lärare mer attraktiva på arbetsmarknaden och höja deras status i skolan föreslogs att utbildningen ger någon unik kompetens som är eftertraktad i skolan, t.ex. i att använda IKT i undervisningen. Utgångspunkten för vad som kan anses unikt skulle vara svaret på frågan Vad behövs i dag på fältet [i skolans verksamhet]?

Att förbättra i utbildningen

Flera deltagare ansåg att de utländska lärarna har med sig pedagogik och kompetens att undervisa i sitt ämne sedan tidigare. Det är därför mindre viktigt att de delarna ingår i ULV. Likaså upplevdes retoriken som mindre viktig. Deltagarna framhöll sina ämneskunskaper, att de kan sina ämnen – flera hade undervisat på universitetsnivå i länderna där de utbildat sig. Dock kommenterade en person att man glömmer ämneskunskaperna om man inte har arbetat som lärare på länge.

Vad deltagarna ansåg vara viktigare var i stället att få kunskap om hur pedagogiken tillämpas i Sverige, hur en lärare i Sverige undervisar och kom-

municerar med barnen och eleverna. Förslag som kom fram var att använda t.ex. videofilmade klassrumssekvenser som diskuteras i grupp eller att följa en svensk lärare i skolan. Ytterligare förslag var att ha två handledare under den första kursen (*Att vara lärare i Sverige*): en utlandsutbildad och en Sverigeutbildad lärare på fältet.

Varför kan inte de utlandsutbildade lärarna ses i samma ljus som nyexaminerade läkare och erbjudas en slags AT-tjänstgöring i skolan? föreslog en av deltagarna.

Den verksamhetsförlagda utbildningen

Den verksamhetsförlagda utbildningen, alternativt anpassningsperioden, är obligatorisk i ULV och en av Högskoleverkets frågor handlade om hur studenterna hittar ”praktiskolor”. Deltagarna svarade att de flesta ordnar egna skolor och att universitetet hjälper till om det inte fungerar.

Många av de tidigare studenterna ansåg att vfu:n kan förbättras. De saknade den sociala delen i praktiken, som en majoritet lyft fram som ett viktigt förbättringsområdena. I vfu:n måste sådant som sker ”utanför klassrummet” ingå, vilket det inte gjort under deras utbildning. T.ex. behöver ULV-studenterna delta i utvecklingssamtal och betygsättning och få öva på att arbeta i lärarlag. Ett par personer framhöll också att ULV-studenterna saknar utbildning om elever med särskilda behov, vilket är en kunskap som lärare behöver ha.

Det framkom även önskemål om att kunna få göra vfu:n på den skola där man arbetar och att handledarfrågan bör lösas så att det blir möjligt. Deltagarna hade olika erfarenheter av detta – någon hade fått ett principiellt nej på att göra vfu:n på ”sin” skola, någon annan hade fått det beviljat.

Utbildningen i svenska

En deltagare sammanfattade vad som verkade vara majoritetens åsikt: god kompetens i svenska är viktigt för att läraren ska kunna förklara sig inför eleverna. Ett förslag på förbättring av ULV var en intensivkurs i svenska för att stärka ULV-studenternas svenskkunskaper.

Nätverk

Några deltagare uttryckte intresse för att bygga nätverk med de andra ULV-studenterna efter studietiden, som stöd i framtida yrkesverksamhet och för att hitta arbete som lärare.

Kännedom om ULV

Flera deltagare tog upp skolornas brist på kunskap om ULV och ULV-studenternas kompetens, såväl i situationer där studenter går ut på vfu eller anpassningsperiod, som när de söker arbete efter genomgången utbildning. Angående den förstnämnda situationen berättade flera av deltagarna om handledare som inte haft klart för sig att ULV-studenterna är utbildade lärare och inte

lärarstudenter som håller på att lära sig yrket. I den sistnämnda situationen hade deltagare träffat på rektorer och lärare som visat okunskap dels om att ULV-utbildade lärare har uppnått motsvarande en svensk lärarexamen, dels att de därutöver har erfarenheter och kompetenser från sin lärarverksamhet utomlands.

Deltagarna diskuterade även kännedomen om ULV bland utlandsutbildade lärare, dvs. i målgruppen för ULV, och var eniga om att betydligt mer kan göras – t.ex. kan fler kanaler användas för att marknadsföra ULV. Förslag som kom fram var t.ex. att se till att Arbetsförmedlingen förmedlar information om ULV och att informera om ULV på kursen svenska som andraspråk, redan på A-nivån.

Anställning i svensk skola

Deltagarna representerade ett helt spektrum av erfarenheter från den svenska arbetsmarknaden och arbete i svensk skola. Någon hade vikarierat i tremånadersperioder som förlängts några gånger innan rektorn hade berömt läraren och erbjudit en fast anställning. Någon hade en arbetsgivare som ställt sig positiv till ULV och personen hade kunnat arbeta under ULV-studierna, för att efter komplettering till examen fått byta till en tjänst som motsvarade utbildningen, alltså yrkesväxlat. Ytterligare en person berättade om studier inom ULV på distans, men att bli tvungen att sluta sitt arbete på skolan för att kunna göra vfu med handledning på en annan skola, och därefter inte få komma tillbaka till ursprungsskolan. Ytterligare ett par personer berättade att deras ämneskombinationer var mycket eftertraktade och att de fått anställning direkt efter ULV-studierna. Några av deltagarna arbetade som modersmålslärare.

I båda grupperna framförde deltagare att obehöriga lärare innebär en mindre kostnad för kommunen än behöriga lärare. Anledningen till detta är att eftersom de obehöriga lärarna endast får terminsanställning har de inte rätt till betald sommar- och julleddighet.

”Arbetsmarknadskunskap”

Några deltagare lyfte fram att det vore värdefullt att under ULV få information om regler för anställning och vad som gäller på den svenska arbetsmarknaden. Även stöd från Arbetsförmedlingen, t.ex. genom att universitetet initierar en kontakt under ULV-tiden, vore bra för att förbättra möjligheterna till jobb efter utbildningen.

VAL I – Vidareutbildning av lärare

Satsningen på vidareutbildning av lärare – VAL I

Regeringens satsning på vidareutbildning av lärare som saknar lärarexamen – VAL – inleddes 2007. Sju lärosäten fick uppdraget att anordna utbildning: Göteborgs universitet (GU), Högskolan Dalarna (HDA), Karlstads universitet (KaU), Linköpings universitet (LiU), Lärarhögskolan i Stockholm (senare Stockholms universitet, SU), Malmö högskola (MaH) och Umeå universitet (UmU). Dessutom erbjöds Högskolan i Jönköping (HJ) möjlighet att delta och accepterade. Umeå universitet samordnade genomförandet och utbildningarna skulle ske i samverkan med berörda skolhuvudmän.

Syftet med VAL var att säkra kvaliteten i undervisningen genom att ge erfarna lärare som saknade lärarexamen en möjlighet att komplettera sin utbildning till en lärarexamen och därmed öka andelen behöriga lärare i skolan. I förordningen som reglerar VAL I är det uttalat att utbildningen som anordnas ska erbjuda vidareutbildning till lärare så att de uppnår lärarexamen.⁴⁰

VAL I, som Högskoleverkets utvärdering gäller, skulle initialt pågå 2007–2009, men förlängdes ett år. Sammanlagt genomfördes fem ansökningsomgångar, den sista höstterminen 2009. Kvantitativa mål, t.ex. i form av antalet lärare som ska uppnå examen, finns varken i uppdraget till lärosätena eller i lärosätenas regleringsbrev.

Ersättningsnivån till lärosätena har varit 75 000 kronor per helårsstudent, vilket är lägre än för ULV (82 000 kronor) och betydligt lägre än för SÄL III (90 000 kronor). Initialt avsatte regeringen 60 miljoner kronor till VAL I, och sammanlagt har drygt 71 miljoner kronor betalats ut till lärosätena. Umeå universitet har ersatts för sitt samordningsansvar och medlen har även bekostat vissa gemensamma arrangemang.

Det formella ramverket för VAL I

För att underlätta för intresserade lärare, och i viss mån för att förkorta studietiden, ingick i lärosätenas uppdrag att erbjuda validering av studenternas tidigare erfarenhet och studievägledning.⁴¹

Utbildningarna skulle avse ämnen eller inriktningar som högskolan beslutat om efter samråd med skolhuvudmännen. För studenten innebar VAL I en utbildning planerad utifrån hennes eller hans tidigare utbildning och arbetslivserfarenhet och med en individuell studieplan. Utbildningen skulle anord-

40. Förordning (2007:224) om högskoleutbildning för vidareutbildning av lärare som saknar lärarexamen.

41. Uppdrag till vissa universitet och högskolor att anordna högskoleutbildning för vidareutbildning av lärare som saknar lärarexamen m.m. Regeringsbeslut, U2007/3165/UH.

nas på minst halvtid och fick som mest omfatta 60 högskolepoäng, dvs. två år på halvfart. För behörighet krävdes även en pågående anställning som lärare.⁴²

Studenterna inom VAL I

Behörighetskraven till VAL I var alltså att den sökande skulle ha en anställning i skolan, men sakna lärarexamen, och att studiernas omfattning skulle vara minst halvfart. Alla som deltog i VAL I arbetade därmed i skolan samtidigt som de studerade. Eftersom den komplettering de kunde göra som mest fick omfatta 60 högskolepoäng, dvs. motsvarande två års halvfartsstudier, hade de som antogs relativt omfattande studier (eller motsvarande kunskaper) och lärarerfarenhet bakom sig.

Inom VAL I var den största gruppen studenter yrkeslärare, förmodligen beroende på SÄL III som föregick VAL och gjorde kompletteringsmöjligheten känd. Den andra stora gruppen var grundlärare senare år och gymnasie-lärare som kompletterat inom allmänt utbildningsområde. Förklaringen till detta är förmodligen att en sådan komplettering rymdes inom maxgränsen 60 högskolepoäng.⁴³

Upplägget i korthet

Utbildningen har varit upplagd på olika sätt vid respektive lärosäte och för respektive student. Distansstudier (med några fysiska träffar) och studier på halvfart kan ändå sägas ha varit det vanligaste sättet att studera inom VAL I. Det har varit vanligt att studenterna fått tillgodoräkna sig en del av lärarerfarenheten.

Fördelningen mellan ämnesstudier och studier inom allmänt utbildningsområde har varierat. Som exempel har flertalet studenter vid Umeå universitet följt kurser inom allmänt utbildningsområde, även om kompletterande ämnesstudier har förekommit. Vid Göteborgs universitet har flertalet studenter i stället kompletterat i ämnesstudier.

Sökande, registrerade och examinerade inom VAL I

Sammanlagt drygt 3 400 ansökningar har inkommit till VAL I. Knappt hälften av de sökande har kunnat antas till utbildningen och något färre har registrerats, dvs. påbörjat utbildningen.

Ojämförligt flest sökande har Stockholms universitet haft – drygt 1 000 – följt av Malmö högskola, Göteborgs universitet och Högskolan Dalarna med omkring 500 sökande var. Stockholms universitet har även antagit flest studenter, följt av Malmö högskolan och Högskolan Dalarna. Högskolan i Jönköping har haft det lägsta antalet studenter, men en hög andelen av dem

42. Förordning (2007:224) om högskoleutbildning för vidareutbildning av lärare som saknar lärarexamen.

43. Samtal med samordnaren för VAL I, Torvald Wictorsson, Umeå universitet.

har tagit examen. Högskolan har inte utbildat yrkeslärare. Även Högskolan Dalarna har haft en hög examinationsfrekvens, 77 procent. För Göteborgs universitet saknas uppgift om antal examina. Vid övriga lärosäten har ungefär hälften av de registrerade studenterna uppnått examen eller behörighetsbevis.

Antalet sökande, registrerade och examina inom VAL I vid respektive lärosäte. (uppgifter från lärosätena i februari 2012)

	Sökande	Registrerade	Uppnått examen
GU	505	148	x
HDa	482	192	148
HJ	146	43	35
KaU	216	106	53
LiU	270	130	74
MaH	ca 500	ca 210	105
SU	1 025	496	267
UmU	300	124	60
Totalt	3 444	1 449	742 +

Lärosätena om genomförandet och sina erfarenheter från VAL I

Som ett led i utvärderingen av VAL I skickade Högskoleverket i januari en enkät med åtta frågor till de åtta deltagande lärosätena: Umeå universitet (samordnande), Göteborgs universitet, Högskolan Dalarna, Högskolan i Jönköping, Karlstads universitet, Linköpings universitet, Malmö högskola och Stockholms universitet. Den nationella ledningsgruppen för VAL I har arbetat fram ett gemensamt svar på respektive fråga och därutöver har lärosätena vanligtvis kompletterat texten med lärosätesspecifika uppgifter. I följande avsnitt redovisas enkätsvaren.

Enkätfrågorna och följebrevet till lärosätena återfinns i bilaga 2.

Skillnader och likheter mellan VAL I och SÄL III

Den lärarutbildningssatsning som föregick VAL I – SÄL III – hade obehöriga yrkeslärare som målgrupp, medan VAL I har haft en betydligt bredare målgrupp: samtliga obehöriga lärare i grundskolan och gymnasieskolan. Lärosätena uppger att utvidgningen har medfört ett mer omfattande antagningsarbete, där fler sökande dessutom inte kunde behörighetsförklaras på grund av den snävare poängramen, 60 högskolepoäng jämfört med 90 högskolepoäng inom SÄL III. Vidare uppger lärosätena att de sökande har haft mer individuella kompletteringsbehov än tidigare.

Vid Karlstads universitet har erfarenheter från tidigare lärarsatsningar underlättat utvecklingen av det nya uppdraget, VAL I. Upparbetade rutiner från framför allt SÄL III har varit till nytta i VAL-arbetet. En stor del av arbetet kring ansökningarna har handlat om vägledning via telefon och e-post, men även enskilda samtal både inför antagningen och under utbildningens gång.

Både Högskolan Dalarna och Högskolan i Jönköping lyfter fram att antagningsprocessen för VAL I har varit mer tidskrävande och ”spretig” jämfört med för SÄL III. Högskolan i Jönköping konstaterar att inom SÄL III läste de flesta studenterna kurser inom allmänt utbildningsområde, medan sökande inom VAL I dels har haft ett stort behov av individuell studievägledning, dels behövt komplettera ämneskurser. Handläggningen av ansökningar har varit mer tidskrävande eftersom det inte varit ovanligt med ofullständiga ansökningshandlingar; följaktligen har kompletteringar behövt begäras in och många personliga kontakter tas.

Högskolan Dalarna framför att bredden bland sökande har gjort att flera personer vid högskolan varit involverade i bedömningen av de sökandes kompetens och i att avgöra om 60 högskolepoäng varit tillräckligt för komplette-

ring till examen. Framför allt har ämnesföreträdare bidragit i större omfattning än tidigare.

Samarbetet mellan lärosätena

På liknande sätt som i SÄL-satsningarna (SÄL II och SÄL III) har VAL I haft en nationell ledningsgrupp med representanter från respektive deltagande lärosäte och de två lärarfacken. Den har träffats två–tre gånger per termin för att samordna utbildningsplanering, utlysning och marknadsföring samt för erfarenhetsutbyte i frågor som rör behörighet och antagning.

Lärosätena lyfter fram betydelsen av att arbetet i ledningsgruppen präglats av kontinuitet bland deltagarna, både under VAL I och från SÄL III-satsningen. Det har därmed funnits erfarenheter att dra nytta av och upparbetade rutiner. Nya deltagare har kunnat skolas in i VAL-uppdraget på ett bra sätt, menar lärosätena. Vidare framför de att arbetet har präglats av en mycket stor vilja att samverka och av flexibilitet.

Några av lärosätena lyfter fram att studenter som de antagit har haft möjlighet att gå kurser inom VAL även på de andra lärosätena.

Lärosätena anser att samarbetet har inneburit kompetensutveckling och kunskapsöverföring som har stärkt genomförandet av VAL både nationellt och lokalt.

Tidigt skapades en nationell webbplats med gemensam information om VAL I för informationsspridning. Den har även använts för marknadsföring. Alla lärosäten har därutöver haft en lokal webbplats med information om VAL I på lärosätets portal.

Organisationen

Projektansvaret för VAL har vid de flesta av lärosätena legat på lärarutbildningen, oftast på en nämnd och ett kansli. Vid Högskolan Dalarna har i stället Pedagogiskt utvecklingscentrum (PUD) varit ansvarigt och vid Lärarhögskolan i Stockholm låg uppdraget på Regionalt utvecklingscentrum (RUC) för att efter sammanslagningen med Stockholms universitet flyttas till Avdelningen för externa kontakter vid universitetet. Både Stockholms universitet och Högskolan i Jönköping refererar till erfarenheter från tidigare lärarutbildningssatsningar (t.ex. KUT och SÄL) när ansvaret för VAL-uppdraget skulle läggas ut i organisationen. Flera utbildningsledare och kursansvariga hade erfarenhet från tidigare särskilda lärarsatsningar, som haft liknande upplägg, vilket inneburit en kontinuitet som varit positiv för arbetet.

Vad som ingått i projektledarnas arbetsuppgifter och ansvar har varierat. Det har varit vanligt att en projektledare, eller projektledningen, har arbetat med de flesta delarna av processen, inklusive behörighetsbedömning och antagning. Några lärosäten lyfter fram att ett stort antal funktioner och personer har varit involverade i VAL. Vid Malmö högskola har en IT-ansvarig med

särskilt ansvar för VAL varit knuten till uppdraget. Även några av de andra lärosätena nämner IT i uppräknningen av områden som medverkat inom VAL.

Hälften av lärosätena uppger att studievägledare har ingått i projektgruppen eller har varit knuten till den. Vid Karlstads universitet har studievägledning ingått i projektledarens arbete. Högskolan Dalarna uppger att man har satsat betydande resurser på vägledning av sökande.

Processer

Antagningen

Lärosätena har samordnat det tidiga antagningsarbetet på så sätt att alla ansökningar har tagits emot och registrerats i en databas vid Umeå universitet. Därefter har ansökningarna skickats vidare till det lärosäte som stått högst i den sökandes prioriteringsordning.

Lärosätena har haft särskilda gemensamma möten där ärenden av principiell karaktär har diskuterats för att försöka nå en nationell likvärdighet i bedömningarna. Även enskilda ärenden har diskuterats för att utröna eventuella möjligheter. Det formella antagningsarbetet har gjorts lokalt, enligt lokala rutiner som skilt sig åt mellan lärosätena. Högskolan i Jönköping nämner att om en sökande av olika skäl inte har kunnat antas har högskolan tagit kontakt med det lärosäte som den sökande satt i andra hand och efter sökandes medgivande vidarebefordrat ansökan dit.

Högskolan i Jönköping beskriver en antagningsprocess där det ingått att utforma ett förslag till individuell studieplan för varje student vilken visat de tillgodoräknanden som kunnat göras och en föreslagen examensbenämning. Antagningsbeskedet har utvecklats och blivit tydligare än tidigare och innehåller numera mer information. Lärosätet menar att studenten tack vare detta har kunnat få en god bild av vad utbildningen kommer att innebära och i samband med antagningen kunnat ta ställning till hela erbjudandet. En bieffekt har varit att utbildningsledaren redan från början har haft en god kännedom om de studenter som antagits.

Lärosätena gör i sina enkätsvar en jämförelse mellan SÅL och VAL I vad gäller antagningsarbetet. De framför att antagningsarbetet i VAL har varit svårare jämfört med i SÅL. Skälen är t.ex. att poängramen har varit snävare i VAL I (60 högskolepoäng jämfört med 90), att fler har sökt och att det har handlat om mer komplexa individuella behov av utbildningsinsatser. Samtidigt har ersättningen för utbildningsplatserna sänkts från 90 000 kronor per helårsstudent till 75 000 kronor. Göteborgs universitet framför att bedömningsarbetet och möjligheterna att erbjuda lämpliga kurser i många fall har varit tids- och resurskrävande dels på grund av att flera institutioner inom universitetet måste konsulteras, dels för att VAL-studenterna är en mycket heterogen studentgrupp och därför faller utanför institutionernas gängse rutiner för olika kurser.

Göteborgs universitet är det enda lärosäte som uppger ytterligare villkor för antagning än de som finns i föreskrifterna för VAL. Antagningen av sökande görs under förutsättning att kurser kan erbjudas som passar den sökandes behov. Det finns inga uppgifter om att särskilda kurser har utvecklats för VAL-studenter utan universitetet uppger att studenterna utifrån individuella behov har läst kurser både inom det ordinarie lärarprogrammet och fristående kurser vid ämnesinstitutioner. Några av de andra lärosätena uppger att en fördel med den nationella samverkan har varit att studenter som de har antagit kunnat läsa kurser även vid andra deltagande lärosäten.

Bedömning och validering

Arbetet med validering har varit utformat på olika sätt vid lärosätena, men de gör några gemensamma reflexioner. Till exempel har de högre kraven på validering av lärarerfarenhet som ställts i VAL jämfört med SÅL III lett till att lärosätena fått större erfarenhet och högre kompetens på området. Vidare har lärosätenas samarbete i bedömningen av ansökningar medfört större säkerhet och trygghet i antagningsprocessen. Bedömningen av reell kompetens – sökandes erfarenheter både från yrkeslivet och formella utbildningsmeriter – har utvecklats men mycket arbete återstår, uppger lärosätena.

Många av de sökande har varit yrkeslärare och de flesta av lärosätena har tagit hjälp av Centrum för vägledning och validering (CV) i Skellefteå för att validera de sökandes yrkeskunskaper i yrkesämnena. Linköpings universitet gör bedömningen att CV:s underlag har ”bra träffsäkerhet”. Sökande med erfarenheter som CV inte har kunnat validera har tagits upp i VAL:s ledningsgrupp. Några lärosäten har även använt branschorganisationer för valideringen av yrkeskunnande.

Högskolan Dalarna uppger att ett fördjupat samarbete har inletts mellan CV, Umeå universitet, Linköpings universitet, Linnéuniversitet och Högskolan Kristianstad för att utveckla bedömningen av blivande yrkeslärares yrkeskompetens i såväl VAL som inom den reguljära utbildningen. Även Malmö högskola nämner att valideringsarbetet inom VAL har varit till nytta för den reguljära utbildningen.

Även för lärare i allmänna ämnen har ämneskunskaperna i vissa fall validerats, i syfte att fastställa vilken nivå de motsvarat och vilka kompletteringar som behövts. Högskolan i Jönköping framhåller att tillgodoräkandet av tidigare studier har inneburit mycket arbete. Det har inte varit ovanligt att studenterna har poäng som är spridda över flera lärosäten, delkurser och moment, vilket krävt kontakter med andra lärosäten för att kunna bedömas.

För de blivande yrkeslärarna, liksom för lärare i allmänna ämnen, har det ofta behövts en bedömning av reell kompetens vad gäller lärarerfarenheten i relation till poängomfattningen för allmänt utbildningsområde inom VAL. Vanligtvis har kravet varit minst två års lärarerfarenhet.

Flertalet lärosäten beskriver i sina enkätsvar hur studenternas tillgodoräkande av lärarerfarenhet har gjorts och förfarandet har varierat. De sökande

har styrkt sin lärarerfarenhet med intyg från skolhuvudmännen. En kommentar som de flesta gör är att intygen om lärarerfarenhet har krävt kontakter med skolornas rektorer för att få uppgifterna bekräftade och förtydligade.

Vid Högskolan i Jönköping har VAL-studenterna haft möjlighet att tillgodoräkna sig delar av två kurser inom allmänt utbildningsområde och två vfu-kurser efter validering. Lärosätet har haft ett särskilt valideringsinstrument och en plan för hur en validering ska genomföras. En grundförutsättning för valideringen har varit att studenten har två års lärarerfarenhet. Vid Göteborgs universitet och Linköpings universitet har de sökande som inte haft formella studiemeriter inom det allmänna utbildningsområdet men lärarerfarenhet fått göra valideringsuppgifter för att visa prov på sin kompetens och efter godkänt fått tillgodoräkna sig tillräckligt med poäng för att klara kompletteringsgränsen.

Kursutvärderingarnas påverkan på utbildningen

De flesta lärosäten har svarat att kursutvärderingarna har genomförts, men att VAL-studenterna inte har kunnat särskiljas i de kurser där de läst med andra studenter. Ett par av lärosätena har beskrivit hur kursutvärderingarna har lett till förändringar i hur utbildningen organiserats, informationen till studenterna och studenternas arbetsbelastning över tid. Vid ytterligare ett par lärosäten har den projektansvariga haft regelbunden kontakt med kursledare och institutioner och diskuterat undervisnings- och planeringsupplägg.

Rekrytering och marknadsföring av VAL I

Den gemensamma webbplatsen för VAL I har använts för information och marknadsföring av utbildningssatsningen. Även annonser i fackpress har förekommit. Lärosätena menar att skälet till det relativt stora antalet VAL-studenter med inriktning på yrkesämnen är att möjligheten att komplettera sin utbildning till examen och behörighet blev känd genom SÄL III. Flera tar upp ”informell informationsspridning”, dvs. att studenter, rektorer och de som känner till VAL berättar för andra, som en typ av marknadsföring vilken blev allt vanligare allteftersom tiden gick.

Flera av lärosätena har gjort egna rekryteringsinsatser, Linköpings universitet har t.ex. arbetat med marknadsföring via flera olika kanaler. Det har handlat om att sända ut information till skolor och kommuner och att annonsera i dagspress. Skolhuvudmän har bjudits in till universitetet för information om VAL, och presumtiva studenter från olika delar av universitetets upptagningsområde kom till mötena. Vidare har programansvarig och studievägle-dare besökt kommuner i universitetets närområde samt spritt information via olika nätverk som de deltar i. Även universitetens nätverk av vfu-skolor har använts för att sprida information regionalt. Vid Högskolan i Jönköping har utbildningsledaren varit tillgänglig för att svara på frågor och ge studievägle-

ning på telefon, vilket man menar har stärkt rekryteringsarbetet. Ibland har det inneburit att presumtiva studenter lotsats till andra lärosäten inom VAL I.

Samarbetet med skolhuvudmännen

Lärosätena uppger att samarbetet med huvudmännen i huvudsak har skett i samband med antagnings- och valideringsarbetet. Flera ger även exempel som rör marknadsföring och rekrytering till utbildningen. Ungefär hälften av lärosätena har använt sin motsvarighet till regionalt utvecklingscentrum och dess upparbetade kontakter med skolledare och Skolverkets regionala handläggare. Det har även funnits kontakter med personalansvariga vid kommunernas skolkontor etc.

Inget av lärosätena nämner i enkätsvaren hur man har hanterat samrådet med skolhuvudmännen vad gäller förordningens krav att utbildningarna ”skall avse de ämnen eller inriktningar som högskolan beslutar efter samråd med skolhuvudmannen.”⁴⁴

Genomförandet

Skräddarsydda kurser och samläsning

Umeå universitet uppger att flertalet VAL-studenter har kompletterat främst inom allmänt utbildningsområde medan ämnesstudier har varit vanligast vid Göteborgs universitet.

Lärosätena har hanterat poängbegränsningen (max. 60 högskolepoäng) inom VAL I på lite olika sätt. Umeå universitet uppger att man har utvecklat och fastställt en särskild utbildningsplan för allmänt utbildningsområde (AUO) som tagit fasta på tillgodoräknande av reell kompetens. Utbildningen inom AUO kunde därmed förkortas till 60 högskolepoäng. Karlstads universitet beslutade att VAL-studenterna, baserat på regeringsuppdragets krav på tidigare lärarerfarenhet, fick tillgodoräkna sig 30 högskolepoäng inom AUO. Flera lärosäten har utvecklat enstaka särskilda kurser inom AUO för VAL-studenterna.

Vid alla lärosäten har VAL-studenterna samläst med andra studenter i varierande omfattning. Det kan gälla både kurser inom allmänt utbildningsområde (med andra lärarstudenter) och ämneskurser eller fristående kurser. Vid Linköpings universitet är samläsning, att utnyttja befintliga lärarutbildningar och deras kurser, den bärande idén för VAL. Den programansvariga för VAL har fört löpande samtal med studierektorer och kursansvariga för att informera om undervisningsbehovet inom VAL och för att lösa eventuella problem som uppkommit. Karlstads universitet nämner positiva effekter av samläsningen med reguljära studenter och studenter inom VAL och KUB (kompletterande utbildning för lärare). Universitetet menar att utbildningskvaliteten förbättr-

44. Förordning (2007:224) om högskoleutbildning för vidareutbildning av lärare som saknar lärarexamen.

rats bl.a. genom bättre fungerande ämnes- och yrkesdidaktikgrupper, med fler studenter i respektive ämne eller yrkesområde, ökad dynamik och kunskapsutbyte. Högskolan i Jönköping uppger att många lärare upplever att det har varit särskilt givande att få arbeta med denna grupp studenter som har erfarenhet från arbete i skolan.

Några av lärosätena uppger att man för vissa studenter har ordnat särskilda individuella kompletteringslösningar utöver de särskilda VAL-kurserna och befintliga kurser, vilket ibland har krävt ett stort arbete av lärarna. Högskolan Dalarna framhåller fördelen med att de flesta kurser som högskolan erbjuder även har kunnat läsas via nätet. Deras upplägg innebär att utbildningen sker i realtid i digitala rum med t.ex. regelbundna seminarier på distans i realtid och få campusträffar. Högskolan i Jönköping har utvecklat delvis nya kurser för halvfartsstudier och distans, men även erbjudit helfartskurser på campus när det upplägget varit den enda möjligheten för studenter.

Ungefär hälften av lärosätena har särskilt tagit upp handledning av examensarbeten i sina svar, ofta utifrån aspekten att det har behövts extra resurser för detta eller att extraresurser har lagts på detta. Stockholms universitet lyfter fram att det stora antalet studenter som ska ha handledning för examensarbetet ställer stora krav på VAL-organisationen, särskilt när den är liten som vid universitetet.

Förutsättningar och villkor för VAL I-studenterna

Lärosätena framför att en majoritet av studenterna inom VAL är mitt i livet när de gör sin utbildningskomplettering. Studierna ska därmed inrymmas tillsammans med arbete och familjeliv i livspusslet. Det gör att många VAL-studenter har svårt att få utrymme för halvtidsstudier i kombination med ett arbete som lärare, vilket många gånger i realiteten väsentligt överstiger 50 procents tjänstgöring.

Vidare gör lärosätena en jämförelse med SÄL III vad gäller länken mellan studentens arbetsplats och hennes eller hans studier. SÄL III förutsatte en formaliserad samverkan med Sveriges Kommuner och Landsting (SKL) och de obehöriga lärarna skulle göra sin ansökan i samförstånd med rektorn som också skulle underteckna den. Det innebar att lärosätena kunde förlita sig på att skolhuvudmännen var införstådda med utbildningens förutsättningar. Samverkan med SKL var inte inskriven i uppdraget om VAL I och denna gång har rektorerna inte skrivit på ansökningshandlingarna. I stället har den sökande fyllt i en ruta med namn på en kontaktperson vid skolan. Det har i och för sig gett lärosätet en person att kontakta i bedömningen av den sökandes lärarerfarenhet, men några lärosäten upplever att förändringen har inneburit att det har blivit svårare att kontakta ansvarig skolledare vid eventuella frågor.

Studenterna inom VAL I uppges ha varierande grad av studievana och olika bakgrund vad gäller högskolestudier och examina. De har utgjort en heterogen studentgrupp med olika erfarenheter, förutsättningar och behov. I många

fall är särskilt yrkeslärarna studieovana, vilket har gjort att de kan behöva mer än den stipulerade studietiden och även har större behov av handledning än andra studenter. Några av lärosätena nämner att det funnits ett stort behov av studievägledning och information om aktuell lärarutbildning samt krav för examen i relation till sina meriter.

Lärare som har arbetat med VAL-studenterna har erfarit att de ekonomiska villkoren skiftat beroende på skolhuvudmannens möjligheter att ge stöd. Det kan ha handlat om ekonomiskt stöd, nedsättning i tjänst eller bidrag till litteratur och resor, eller inget stöd alls.

Malmö högskola uppger att för de antagna som ännu inte har uppnått examen handlar det om att studierna inte kunnat fullföljas i önskvärd takt. Lärosätet anser att det beror på den enskildes arbetssituation i skolan och att skolhuvudmannens stöd saknats. För studenter som vill fullfölja sina studier trots att VAL I har avslutats håller lärosätet öppet en möjlighet inom VAL II eller komplettering utanför satsningen, beroende på hur mycket som återstår till examen.

Ersättningen till lärosätena

Tilldelningen från regeringen, 75 000 kronor per helårsstudent, har lärosätena mestadels fördelat på planering, marknadsföring, studievägledning, antagning, validering och utbildning. Vid några lärosäten har medlen även räckt till särskilda insatser, som utökad handledning av examensarbetet. Bedömnings- och antagningsarbetet har krävt extra resurser för att kunna genomföras.

Malmö högskola rapporterar att tilldelningen räckt till att ersätta institutionerna med ett något högre belopp än för studenter inom den reguljära utbildningen. Detta har möjliggjort särskilda examinationstillfällen, stödsatser, handledningsinsatser och distansutbildning inom campusförlagda kurser. Däremot har det inte funnits utrymme att utveckla valideringen så mycket som hade behövts göras. Högskolan Dalarna uppger sig ha mött ett stort behov av vägledning bland de sökande och har därför lagt en betydande del av resurserna på att skapa tillgänglighet för frågor och vägledning via e-post och telefon, såväl före som efter antagningen till VAL I.

Högskolan i Jönköping har lagt extra resurser på att fånga upp studenter som kommit på efterkälken med sina studier och menar att denna satsning sannolikt har bidragit till en lokalt hög genomströmning inom VAL I.

Lärosätena uppger att det inte funnits resurser för att göra en uppföljning av VAL I trots att en sådan vore önskvärd. Malmö högskola redovisar dock att de planerar en uppföljning av VAL-studenterna med hjälp av en digital enkät.

Effekter och utvecklingsbehov

Effekter på skolans område

Lärosätena nämner flera effekter av VAL I som gäller skolan. En är att skolorna har fått tillgång till fler lärare med lärarexamen, vilket har ökat deras poten-

tial i arbetet med utveckling. Via yrkeslärarna har skolorna även fått ökade kontakter med branscher och näringsliv. I detta hänvisar lärosätena till svaren på kommunenkäter inom SÄL II och SÄL III. Ett av lärosätena uppger, med hänvisning till kontakter med rektorer och lärare i framför allt yrkesgymnasier, att redan erfarna lärare som genomgått VAL påverkat skolan genom att klimatet förändrats och diskussionen kring undervisning och lärande fördjupats.

Ytterligare en reflexion från lärosätena är att läraren genom VAL, förutom att slutföra sin utbildning, har återknutit kontakten med universitetet och den forskning som pågår inom olika områden. Det i sin tur har sannolikt varit positivt utifrån tanken på ett livslångt lärande för individen och för en fortsatt utveckling av en skola byggd på vetenskaplig grund.

En annan aspekt är att lärosätenas ökade vägledning och rådgivning till presumtiva VAL-studenter har gynnat även andra studenter som funderat på att bli lärare.

Effekter för lärosätena utifrån ett nationellt perspektiv

För egen del uppger lärosätena att de genom VAL fått bättre kunskap kring bristämnen och bristområden i skolan både nationellt och regionalt.

På nationell nivå har samarbetet gett en inblick i hur olika lärosäten arbetar och därmed en större förståelse för såväl likheter som olikheter. Erfarenheterna från det nationella samarbetet kan stå modell för andra projekt i framtiden, menar ett lärosäte. Samarbetet har även inneburit kompetensutveckling inom t.ex. bedömning och handläggning av studentärenden. Arbetet med validering av reell kompetens (både yrkeskunskaper och lärarerfarenhet) har stärkts.

Några av lärosätena uppger även att rättssäkerheten i antagningsprocessen stärkts genom de gemensamma diskussionerna av vissa ärenden. Vidare menar Linköpings universitet att man genom att ta del av andras erfarenheter har kunnat utveckla sitt antagningsarbete till att bli mer resurseffektivt.

Effekter internt för lärosätet

Lokalt har VAL I inneburit olika saker, t.ex. att lärosätets distansutbildning har utvecklats och att satsningen inneburit ökad kompetens i distanspedagogik. Karlstads universitet uppger att det man främst utvecklat nya kunskaper om genom SÄL och VAL har varit att utarbeta komplicerade individuella studiegångar utifrån en stor variation av förkunskaper. Detta i sin tur har inneburit lärdomar för organisationen och för vägledningsarbetet i övrig lärarutbildning, med en ökad anpassning av studierna till studenternas olika förkunskaper. Det har även stimulerat till utveckling av en allt bättre flexibel lärarutbildning på distans.

Ytterligare ett par lärosäten nämner ökad insikt, kunskap och flexibilitet att individanpassa utbildning som effekter. En viss kursutveckling har också skett.

Ungefär hälften av lärosätena nämner att VAL har inneburit att de har etablerat och utvecklat rutiner, t.ex. för validering och prövning av reell kompetens.

Utvecklingsområden som kvarstår

Ett utvecklingsområde som lärosätena tar upp handlar om att kunna möta de sökandes alltmer individuella behov. Närliggande till det är att försöka utöka utbudet av kurser på distans som kan svara mot de ökade individuella behoven.

Lärosätena uppger att det möjligen vore önskvärt med ett utbildningsutbud där vissa specifika områden kan koncentreras till något eller några lärosäten av resurs- och kvalitetsskäl. De föreslår även att, i samband med områdeskoncentrationen, en periodisering av utbudet prövas.

Lärosätena ser en fortsatt utmaning i att hitta ett både rättssäkert och träffsäkert sätt att validera erfarenhet som ska kunna tillgodoräknas i form av högskolepoäng. Metoder och modeller för det behöver utvecklas.

Slutligen, en ökad uppföljning av studenterna under utbildningens gång (bortfallsanalys) och större möjligheter till individuellt stöd menar lärosätena skulle bidra till att öka antalet lärare som blir behöriga inom VAL.

Synpunkter från tidigare VAL I-studenter på utbildningsatsningen

En viktig del i Höskoleverkets utvärdering av VAL har varit att ta del av erfarenheter och reflektioner från dem som deltagit i utbildningen. Hur anser de att det har fungerat? Vad kan bli bättre? Vad behövs för att fler obehöriga lärare ska vilja komplettera sin utbildning till en examen? Detta kapitel redovisar synpunkter och erfarenheter från tidigare studenter inom VAL I.

Inbjudan till gruppintervju respektive blogg återfinns i bilaga 4 och 5.

Metod och urval

Enkät är en vanlig metod för att samla in uppgifter och åsikter från grupper. Den har dock en begränsning vad gäller interaktivitet och följdfrågor – ”Varför?” är sällan möjligt att få svar på, såvida enkäten inte följs upp av ett samtal. På liknande sätt som med tidigare ULV-studenter försökte Höskoleverket därför samla tidigare VAL-studenter för två gruppintervjuer en lördag i mars. Urvalet gjorde bland de studenter som deltagit i VAL I vid Umeå universitet, både de som tagit examen och de som gjort avbrott. För att öka intresset för att delta och för att skapa ett mervärde erbjöd sig Umeå universitet att organisera en lunchföreläsning och ett samkväm vid intervjudagens slut. Av 33 inbjudna tidigare studenter boende mindre än 30 mil från Umeå anmälde sig två till gruppintervjudagen. Höskoleverket beslutade i stället att göra ett försök med en tids- och platsoberoende metod, en ”VAL-blogg”. En sådan skulle även möjliggöra en viss interaktivitet mellan deltagarna och mellan Höskoleverkets utredare och deltagarna. För att delta i bloggdiskussionen krävdes ett användarnamn och ett lösenord.

Följande frågeområden lades ut på bloggen tillsammans med korta texter som inledning till diskussionerna:

- VAL – fördelar och nackdelar?
- De studiesociala villkoren inom VAL.
- De ekonomiska villkoren inom VAL.
- Vad behövs för att fler lärare som saknar examen ska vilja komplettera till en lärarexamen?

För att vara hanterbart i en analys med kort processtid bestämdes att 40 tidigare studenter vid Umeå universitet, jämnt fördelade på kvinnor och män, skulle bjudas in. Förhoppningen var att minst 15 av dessa personer skulle vilja bidra med inlägg på bloggen. Inbjudan, som skickades med post, innehöll förutom bakgrund och frågeområden personliga användarnamn och slump-

mässigt framställda lösenord för respektive person. Bloggen skulle vara öppen drygt två veckor, inklusive påskhelgen.

Efter drygt en månad hade sammanlagt sju tidigare VAL I-studenter lämnat synpunkter och reflektioner via bloggen. Detta är alltför få att generalisera kring VAL I utifrån, men deras bidrag är ändå intressanta för vad de är, synpunkter och erfarenheter från några deltagare i en vidareutbildningskurs för obehöriga, yrkesverksamma, lärare.

Resultat från VAL-bloggen

Följande är sammanställt från VAL-bloggen där sju tidigare VAL I-studenter har gjort inlägg på fyra frågor under mars–april 2012.

Att ansöka till VAL I – hinder och möjligheter

- De flesta av studenterna verkar ha anmält sig till VAL I på eget initiativ. En tidigare student berättar att chefens pushande och att även det striktare kravet på behörighet var avgörande för beslutet att delta, vilket visade sig vara helt rätt val för personen.
- En tidigare student uppger att flera kollegor drar sig för att söka till VAL för att det verkar krångligt, framför allt för att lärarnas studiebakgrund är ”spretig” och det är oklart vad som kan tillgodoräknas och inte. En annan kommenterar att maxgränsen för kompletteringen har hindrat en kollega från att delta.
- En tidigare VAL-student kritiserar att villkoren att bli antagen till VAL har varit olika vid lärosätena (gäller yrkeslärare).

Utbildningens upplägg

- De tidigare VAL-studenterna uppger att utbildningens upplägg och litteratur i stort sett har varit bra (även om det funnits vissa delar som inte har känts användbara och föreläsare som varit oförberedda och inte tagit hänsyn till sin målgrupp). Flera av studenterna saknar dock litteratur och forskning om hur man arbetar med elever som tappat studiemotivationen, specialpedagogik, mer praktisk, handfast pedagogik och moderna bedömningstekniker (t.ex. formativ bedömning eller att bedöma tillsammans med eleverna).
- Distansupplägget har varit viktigt för att VAL-studenterna ska kunna delta i utbildningen, förmodligen t.o.m. avgörande. Någon har velat ha distansutbildning helt utan fysiska träffar (med tekniska synkrona mötesalternativ för dem som bor långt ifrån Umeå), medan någon anser att fler träffar hade underlättat studierna.
- Alla anser dock att de fysiska träffarna har varit mycket givande. Framför allt har de informella samtalen med andra VAL-studenter och erfarenhetsutbyten kring arbetet som lärare varit värdefulla. För några har träf-

farna även varit motivationshöjande och gett anledning att fortsätta och bli färdig med utbildningen.

- Deltagarna anser att även deltidsupplägget har varit bra, att kunna arbeta och studera samtidigt. Det har även gett möjlighet att kombinera kursuppgifter och lärararbetet, vilket har minskat den totala arbetsbelastningen.

Studievillkor och behov

- De flesta av VAL-studenterna uppger att familjen blivit lidande av deras studier, både vad gäller tid och pengar. En kommentar är ”Två år av konstant dåligt samvete för barnen, studierna och jobbet”. En annan är att frånvaron av småbarn hemma och en förstående man var en förutsättning för att orka genomföra utbildningen. Även om alla är positiva till utbildningen och satsningen kommenterar några att de inte skulle göra om det. Ett par tycker dock att det har fungerat bra.
- Några av de tidigare studenterna har fått ledigt från arbetet för träffarna, men ändå fått leverera planering etc. till vikarien, vilket inneburit merarbete. Någon har fått ekonomiskt bidrag av arbetsgivaren till litteratur och resor (inte övernattning). Någon kommenterar att bland de som utbildade sig samtidigt varierade förutsättningarna stort och vissa fick allt betalt, andra inget.
- För någon har åldersgränsen 50 år gjort studiemedel omöjliga som finansieringskälla, men personen hade ändå inte velat ta lån för studierna. Ytterligare några personer kommenterar att de inte velat ta lån, somliga för att de redan har stora studielån från grundutbildningen.

Fler behöriga lärare via VAL – studenternas förslag

En fråga på bloggen rörde vad som behövs för att fler lärare som saknar examen ska vilja komplettera till en lärarexamen. De tidigare VAL-studenterna gav bl.a. följande förslag:

- Att få arbetsgivarens stöd för att göra behörighetssatsningen.
- Att informationen om behörighetskraven förtydligar att VAL är en flexibel utbildning som tar hänsyn till och utgår ifrån individens erfarenheter. Till exempel kunde några exempel på förkunskaper och meriter presenteras för att visa att även en mycket varierad studiebakgrund kan leda till examen inom VAL.
- Att informationen på universitetets webbplats förbättras, så att den ger en bättre bild av vad studierna och kurserna innebär, t.ex. med mer information om hur studieåren ser ut, erfarenheter från tidigare studenter och en större tydlighet kring den fysiska närvaro som krävs. Genom en bättre information vet de som söker vad de har att förvänta sig.
- Att VAL marknadsförs bättre, blir mer känt, även för lärare vid friskolor.
- Att ett ekonomiskt bidrag (t.ex. för att kunna gå ner till arbete på halvtid) skulle ge en rimlig studiesituation och motiverar att ta en examen.

- Att en rekommendation ges angående VAL-deltagarna till arbetsgivaren om nedsättning i tjänst med 20 procent med bibehållen lön och hur arbetsgivaren kan stödja läraren i hennes eller hans utbildningssatsning.
- Att arbetsgivarna försöker komma överens om gemensamma riktlinjer om ekonomiska förutsättningar för alla VAL-deltagare (skulle ge mer rättvisa).
- Att få betald litteratur.
- Att få ledigt för att delta i de fysiska träffarna.
- Att få högre lön efter genomförd behörighetsgivande utbildning.

Slutsatser och diskussion

Måluppfyllelse

ULV

Regeringens uppdrag till de sex lärosätena var att utbildning inom ULV skulle anordnas för motsvarande 300 helårsstudenter per år de två första år (2007–2008), därefter 200 helårsstudenter per år (2009–2010). Sammanlagt handlade det om utbildning motsvarande 1 000 helårsstudenter inom ULV I. Detta enda mål som regeringen formulerat för satsningen har inte uppfyllts till fullo.

Antagningen till utbildningen gjordes första gången hösten 2007 och efter sex antagningsomgångar har utbildning anordnats inom ULV I för motsvarande knappt 900 helårsstudenter fram till i dag. Sammanlagt drygt 800 studenter har deltagit i utbildningen (antalet registrerade studenter). Av dessa hade drygt 360 tagit en svensk lärarexamen t.o.m. mars 2012 och ytterligare ett antal finns fortfarande i systemet.

På vilka grunder målet 300 respektive 200 helårsstudenter sattes av regeringen är oklart. Målet var ambitiöst med tanke på att utbildningen kunde starta först höstterminen 2007. Genom att använda helårsstudenter som mål kopplades målet till resurser, men mer otydligt till hur många fler utlandsutbildade lärare med behörighet att anställas i svenska skola som regeringen ville se.

Även om målet om utbildning för motsvarande 1 000 helårsstudenter inte har uppfyllts har den svenska skolan kunnat förstärkas med ytterligare minst 360 lärare genom ULV. Lärosätenas reflexioner, liksom forskningsartiklar, pekar på att ULV-lärarna initialt kan behöva stöd från sina kollegor i skolan, för att få en bra början i den svenska skolan, men startsträckan torde inte vara lång för dem som är erfarna lärare, även om erfarenheten byggdes i ett annat land. Vidare besitter ULV-lärarna genom sin internationella bakgrund en bredare erfarenhet och kompetens än många lärare utbildade i Sverige. I en alltmer globaliserad värld, ett mångkulturellt samhälle och en mångkulturell skola borde detta vara en välkommen tillgång, både för elever med svenska som modersmål och elever med annat modersmål och kulturell bakgrund. Till det kommer att ULV-studenterna förmodligen behöver vara inne i det svenska högre utbildningssystemet kortare tid än nybörjare på lärarutbildningen, tack vare att ULV-studenterna redan har en lärarutbildning från ett annat land och det därför handlar om kompletteringar. Vidare är detta tillskott av behöriga lärare välbehövligt med tanke på den brist på behöriga lärare som vi redan i dag ser inom vissa lärarkategorier och som SCB:s prognoser visar kommer att öka de närmaste trettio åren.

Tre områden som skulle kunna utvecklas för att öka antalet lärare som utbildas inom ULV är

- rekryteringsinsatser och marknadsföring av satsningen för att nå fler potentiella studenter och arbetsgivare
- studievägledning inför och under utbildningen samt uppföljning att studenter som kommer efter i sin studieplan
- ULV-studenternas studievillkor.

Mer om detta finns att läsa senare i kapitlet.

Slutligen uppger både tidigare ULV-studenter och lärosätena att den studiesociala situationen, kanske ekonomin framför allt, påverkar genomförandet av utbildningen negativt. Det tar längre tid att slutföra kompletteringarna än studieplanen ger vid handen och studenter gör avbrott eller hoppar av utbildningen. Med förbättrade studiesociala förutsättningar skulle det kunna vara möjligt för fler av dessa studenter att uppnå en svensk lärarexamen och därmed vara anställningsbara i svensk skola (läs mer under rubriken *Studenternas studievillkor*).

VAL

Regeringen gav 2007 åtta lärosäten i uppdrag att anordna vidareutbildning av lärare som saknade lärarexamen så att dessa kunde *uppnå lärarexamen* (satsningens syfte enligt förordningen). Regeringsuppdraget till lärosätena innehöll dock inget mål i form av antal examina. I budgetpropositionen för 2007 aviserades satsningen och öronmärkta resurser för 60 miljoner kronor och regleringsbrevet för universitet och högskolor 2007 reglerade ersättningen till 75 000 kronor per helårsstudent. Sammanlagt har regeringen betalat ut drygt 71 miljoner kronor till Umeå universitet, att fördela mellan deltagande lärosäten för VAL I.

Det är inte möjligt att bedöma måluppfyllelsen av VAL I eftersom satsningen saknar ett kvantifierat mål. Dock har inom satsningen sammanlagt knappt 740 studenter tagit examen fram till januari–februari 2012 (exklusive examina från Göteborgs universitet). För de sju lärosäten som uppgett antal examina motsvarar detta sammanlagt ungefär 60 procent av de studenter som varit registrerade på utbildningar inom VAL I.

De studenter som har uppnått lärarexamen inom VAL I och numera är behöriga lärare innebär ett tillskott för skolan, dels genom sina kompletteringar inom allmänt utbildningsområde och/eller i ämneskunskaper, dels genom att de redan har en pågående lärarverksamhet som de nya kunskaperna har kunnat omsättas i omgående. Det finns inte sammanställt hur de uppnådda examina är fördelade på olika lärarkategorier, men eftersom yrkeslärare har varit en stor grupp inom VAL I kan de förmodas vara många även bland dem som tagit examen. Med tanke på den höga andelen obehöriga, yrkesverksamma yrkeslärare är detta ett positivt resultat av VAL I.

Färre obehöriga lärare har haft möjlighet att komplettera till en lärarexamen inom VAL I än inom t.ex. ULV och SÄL III där kompletteringsgränsen varit högre. För VAL II har regeringen höjt kompletteringsgränsen, till 120

högskolepoäng, vilket bör innebära att fler yrkesverksamma, obehöriga lärare kan delta. Andra åtgärder som skulle kunna öka antalet och andelen examinerade är t.ex. förbättringar i distansutbildningen, uppföljning av dem som kommer efter i sina studier, mer handledningsresurser för examensarbeten och förbättrade studievillkor som frigör mer tid för studier. Dessa förbättringar kräver dock resurser för att genomföras.

Formulering av uppdrag och redovisningskrav

Under utvärderingens gång har det visat sig att uppgifter som är värdefulla i en utvärdering inte finns att tillgå varken i redovisningarna av ULV och VAL I från lärosätena eller i dokument från regeringen (uppdrag till lärosätena, regleringsbrev, budgetpropositioner). Det handlar t.ex. om resurserna från regeringen till satsningarna, den sammanlagda omfattningen helårsstudenter, antalet examina och fördelningen mellan inriktningar samt uppgifter om studenternas studier inom ämnen och inriktningar m.m. En del uppgifter har ändå blivit tillgängliga, tack vare assistans av framför allt samordnarna för satsningarna och deras kollegor, men det har inneburit extraarbete och försvårar dessutom transparensen kring satsningarna. Inför framtida särskilda lärarsatsningar vore det därför värdefullt om uppdrag samt återrapporterings- och redovisningskrav förtydligades så att uppgifter som är betydelsefulla för att beskriva och utvärdera satsningarna ingår. En del i det skulle t.ex. kunna vara att en slutrapportering inkluderas i redovisningskraven.

Redovisningskravens och uppdragens utformning kan med fördel diskuteras med lärosätena så att de inte innebär alltför stora administrativa pålagor samt blir relevanta för att beskriva och följa upp satsningarna och deras resultat.

Arbetsprocesserna för deltagande lärosäten

Det sätt som arbetet inom ULV och VAL har organiserats på nationell nivå har inneburit ett starkt nationellt samarbete och erfarenhetsutbyte. En fungerande modell fanns redan sedan tidigare genomförda särskilda lärarsatsningar. Den har använts och vidareutvecklats inom ULV och VAL I. Vad Högskoleverket kan se har detta varit en framgångsrik modell.

Lokalt vid lärosätena har deltagandet i ULV och VAL I inneburit att arbetsprocesser utvecklats och vidareutvecklats efter behov och lokala principer. Genom det nationella samarbetet har lärosätena kunnat utbyta erfarenheter och lära av varandra. Förmodligen har samarbetet även gagnat studenterna och skulle kunna göra det ännu mer om studentperspektivet prioriterades högre. Möjligen skulle andra delar av lärosätena (än lärarutbildningen) i högre utsträckning än i dag kunna ta tillvara och dra nytta av sådant som utvecklats inom ramen för ULV och VAL I.

Inom både ULV och VAL har alla ansökningar tagits emot av det samordnande lärosätet, registrerats i en databas (på varierande detaljnivå) och därefter

skickats vidare till närmast berörda lärosäte för antagning. I databasanvändningen ligger en potential som skulle kunna utnyttjas för att öka kunskaperna om dessa kompletterande, behörighetsgivande, lärarutbildningar samt för att utforma framtida satsningar på ett ändamålsenligt sätt.

Validering och tillgodoräknande

Lärosätena beskriver att deras arbete med validering och tillgodoräknande har utvecklats under ULV- respektive VAL-satsningens gång, men att en del fortfarande återstår att göra. Respektive lärosäte har sina rutiner och processer, som kan se mycket olika ut. Det nationella samarbetet, genom ledningsgruppen, har varit viktig för valideringsarbetet, likaså kontinuiteten bland lärosätenas representanter och projektansvariga. Utvecklingsarbetet och samarbetet mellan lärosätena har dessutom inneburit kompetensutveckling för dem som deltagit.

Några lärosäten har tagit upp rättssäkerhetsaspekten och att det nationella samarbetet har inneburit en mer likartad bedömning mellan lärosätena, även om det kvarstår olikheter beroende på lokala rutiner och principer. Valideringen för tillgodoräknande har varierat och Högskoleverkets intryck från lärosätenas enkätsvar är att studenterna ”fått betalt” lite olika för tidigare ämnesstudier vid olika lärosäten och att detta i sin tur har inneburit olika omfattande kompletteringar. Även valideringen av lärarerfarenheten har gett olika resultat för sökande och antagna vad gäller tillgodoräknande och kan även ha påverkat behörigheten (särskilt inom VAL där kompletteringsramen var max. 60 högskolepoäng). Variationen i bedömningarna har i vissa fall inneburit att sökande i stället för att kunna få sitt förstaval har erbjudits plats på ett annat lärosäte.

Lärosätena påtalar att bedömning och validering är ett resurs- och tidskrävande arbete. De sökandes utbildningsbakgrund och erfarenheter har varit mycket varierande. Många av ansökningarna har krävt individuell hantering, bedömning av reell kompetens, kontakter med andra lärosäten, kontakt med skolrektorerna för kompletteringar och bekräftelser, och med Högskoleverket angående utländska utbildningar m.m. Ofta måste flera personer vid lärosätet bidra i valideringsarbetet. För några lärosäten har utvecklingen kring bedömning och valideringen kunnat utnyttjas även i den reguljära lärarutbildningen.

Lärosätena har fått en högre ersättningsnivå per helårsstudent inom både ULV och VAL I jämfört med för den reguljära lärarutbildningen. Den högre ersättningsnivån bedömer Högskoleverket vara nödvändig för att t.ex. bedömningen av ansökningarna och valideringen ska kunna genomföras på ett rättssäkert sätt och med kvalitet.

Även det individualiserade arbetssättet vad gäller studenterna studieplanering är resurskrävande. De lärosäten som anser att studievägledning är viktigt för genomförandet av ULV och för studenternas studieresultat har utvecklat studievägledning där dialog med studenten ingår, t.ex. när den individuella

studieplanen utformas och i uppföljningen av densamma. En majoritet av de tidigare ULV-studenter som Högskoleverket har intervjuat ansåg att studievägledningen varit till stor hjälp för deras val av inriktning, för studierna samt att den haft en positiv inverkan på motivationen. Ett sådant arbetssätt kräver resurser, men ger förmodligen nöjdare och mer delaktiga studenter samt större träffsäkerhet i deras utbildningsval, så som Linköpings universitet framhåller.

För lärosäten med ett större antal studenter inom ULV eller VAL har det varit möjligt att utveckla särskilda kurser och fördela extraresurser till olika saker, men de med färre studenter uppger att resurserna inte räckt till mer än ett minimum. Mer distansutbildning skulle kunna öka studenternas valfrihet och individualiseringen av utbildningen, men även distansutbildning av hög kvalitet och med funktionell interaktion kräver resurser.

Studenternas studievillkor

Lärosätena och de ULV-studenter som Högskoleverket har intervjuat är samstämmiga i sina beskrivningar av studenternas studievillkor: de är krävande, kanske mer krävande än för den genomsnittliga svenska lärarstudenten. De som gör en anpassningsperiod har inte rätt till studiemedel under denna, som typiskt omfattar halvtidstjänstgöring under ett år. De får inte heller lön under denna tid. En möjlighet som skulle innebära en förbättrad situation är om den läsårslånga introduktionsperioden med mentor, som krävs för lärar- och förskollärlärolegitimation, kunde samordnas med kravet på anpassningsperiod för utlandsutbildade lärare. Med lön under lärarverksamheten och en mentor som initialt stöd skulle förmodligen fler behöriga lärare med utländsk lärarbakgrund snabbare kunna göras tillgängliga för den svenska skolan.

Även för många VAL-studenter är studievillkoren en utmaning. Från de uppgifter Högskoleverket har tagit del av verkar det ovanligt med halvtidsarbete och halvfartsstudier, dvs. sammanlagt heltidssysselsättning. Vanligare är i det närmaste heltidsarbete och deltidsstudier därutöver. Drygt hälften av studenterna som registrerats för studier inom VAL I har tagit examen, dvs. knappt hälften har inte nått ändå fram till målet och flertalet kan förmodas fortsätta sin verksamhet som obehöriga lärare i skolan. Bättre villkor utifrån individens behov skulle kunna ge studenterna bättre förutsättningar att fullfölja studierna inom uppsatt tidsram och minska avhoppet. Resultat: fler behöriga lärare i skolan.

VAL-studenterna har uttryckt att flexibilitet är viktigt för att de ska kunna genomföra studierna. Det inkluderar både plats- och tidsberoende, vilket distansutbildning kan erbjuda i olika hög grad beroende på upplägg. Även lärosätena framhåller betydelsen av distansutbildningen för VAL-satsningen. Frågan är dock inte så enkel som att säga att maximalt flexibel distansutbildning skulle öka antalet VAL-studenter som uppnår examen. Studier som Högskoleverket har gjort visar bl.a. att avhoppet är fler inom distansutbild-

ningen.⁴⁵ Högskolan Dalarna använder synkron distansutbildning, dvs. sådan som är oberoende vad gäller plats men inte tid, med goda examensresultat. Det finns även ett värde i att träffas: samtidigt som studenter kritiserar att det finns obligatoriska, fysiska träffar i VAL I-utbildningen säger de att interaktionen med andra studenter vid träffarna var bland det mest givande under hela utbildningen. En slutsats man kan dra är att frågan om distansutbildningens upplägg kanske inte enbart handlar om obligatoriska träffar utan även om individens livssituation och ekonomi, hur stor press dessa träffar innebär för individen.

Ekonomiska förutsättningar

Många ULV-studenter har en besvärlig försörjningssituation delvis p.g.a. att de har svårt att få studiemedel för delar av utbildningen och att studiemedelsummorna inte täcker deras behov. Lärosätena anger att ekonomin är en viktig orsak till att ULV-studenterna inte studerar i den takt som den individuella studieplanen anger och att de gör avbrott från studierna periodvis, eller inte avslutar dem. En idé som kom fram i gruppintervjuerna med tidigare ULV-studenter, och även föreslogs av ett lärosäte, var att jämföra de utlandsutbildade lärarna med AT-läkare och ge dem samma ekonomiska förutsättningar. Med en tryggare ekonomisk situation i ryggen borde fler kunna slutföra sina studier snabbare och avhoppet borde kunna minska. Fler behöriga lärare kunde därmed bli tillgängliga för den svenska skolan.

Regeringen har argumenterat att alla som studerar för att bli behöriga lärare ska ha samma villkor, dvs. det kan inte finnas ett system för studenter på lärarhögskolor och ett annat för verksamma lärare som utbildar sig.⁴⁶ För studiemedel finns en åldersgräns på 50 år. Av de som tagit examen inom VAL I vid Umeå universitet var en tredjedel födda 1959 eller tidigare, vilket innebär att studiefinansiering med studiemedel förmodligen inte har varit ett möjligt alternativ för dem. CSN har sökt fram VAL-studenter i sitt register och funnit att från hösten 2007 till våren 2012 ansökte 224 av sammanlagt 2 292 registrerade VAL-studenter om studiemedel. Det har inte varit möjligt att få fram hur många av dessa som beviljats studiemedel.

Baserat på utvärderingarna av SÅL och Statskontorets uppföljning av Lärarlyftet I kan man anta att många av de som kompletterat inom VAL I har arbetat mycket under studietiden. Uppgifterna gör det rimligt att förmoda att det ofta rört sig om 75–100 procent arbete och därutöver studier. Tidigare studenter vittnar om att en tuff situation där arbete, studier och familj ska inrymmas i veckans 168 timmar. Frågan är hur många andra yrken som ger liknande förutsättningar för behörighetsgivande utbildning för redan anställda. Några tidigare VAL I-studenter har uppgett att arbetsgivaren har bidragit till resor till distansträffarna, kurslitteratur och nedsättning i tjänst, vilket studenterna

45. Till exempel *Kartläggning av distansverksamheten vid universitet och högskolor* (2011). Högskoleverkets rapportserie 2011:2 R.

46. Artikeln *Regeringen bantar stöd i Lärarlyftet*. Svenska Dagbladet, 2011-09-14.

har uppskattat. VAL I-studenterna har även tagit upp att deras insats för att bli behörig borde renderat en löneökning, vilket inte alltid varit fallet. Att insatsen för kompetensutveckling ska vara tredelad mellan staten, skolhuvudmännen och individen anser Högskoleverket är rimligt, men fördelningen kan diskuteras utifrån ett effektivitetsperspektiv. Om studenternas behörighetsgivande utbildning tar längre tid än planerat på grund av omfattningen av individens egeninsats kan det vara värt att överväga en omDispositionering mellan parterna för att snabbare få fler behöriga lärare i skolan.

Effekter av utbildningen för deltagarna

För deltagarna som tagit examen inom ULV är två av utbildningens effekter att de har fått behörighet att undervisa i svensk skola, och att de har fått möjlighet att få fast anställning som lärare. Preliminära resultat från en uppföljning som lärosätena inom ULV genomför våren 2012 visar att en majoritet av de tidigare ULV-studenterna har fått en anställning. Vid gruppintervjuerna med tidigare ULV-studenter kom förslag om att ULV skulle kunna ge studenterna en kompetens som skolan behöver, som är eftertraktad i skolan (t.ex. it-pedagogik), och därmed göra dem ännu mer attraktiva på arbetsmarknaden.

Vad gäller andra effekter av ULV uppger tidigare studenter att utbildningen bl.a. har gett självförtroende att arbeta som lärare i svensk skola samt gett användbar förståelse och kunskap om den svenska skolan och de grundläggande, bakomliggande idéerna för skolan och undervisningen.

Det har varit svårt att ta reda på vilka effekter VAL I har haft för deltagarna. Försök att samla information från deltagarna har inte gett tillräckligt för att Högskoleverket ska kunna uttala sig. De som deltog i VAL hade en anställning när de antogs, vilket innebär att anställning inte är ett relevant effektmått (jmf. med ULV). Utvärderingar av andra kompetensutvecklingsåtgärder (Lärarlyftet I, SÅL III) har visat att deltagarna använder sina nyvunna kunskaper och sin kompetens i sitt arbete, men vilka effekter det har haft på elevernas lärande och resultat eller i skolornas utvecklingsarbete är inte klargjort. Mot bakgrund av syftet med de kompletterande, behörighetsgivande lärarsatsningarna och de betydande resurser som har investerats, och fortsätter att investeras, i denna lärarutbildning vore det värdefullt att få mer kunskaper om resultaten av satsningarna vad gäller t.ex. elevernas lärande, lärarnas arbete och skolornas utvecklingsarbete.

Även de ULV- och VAL-studenter som inte har fullföljt sina studier till examen får förmodas ha kompletterat sina tidigare kunskaper och erfarenheter genom utbildningen. De som avbrutit studierna och är verksamma i skolan har därmed möjlighet att använda den nyvunna kunskapen i sitt arbete.

Områden som kan utvecklas

I analysen av underlagen och det som framkommit i Högskoleverkets utvärdering har det blivit tydligt att några områden kan stärkas för att ge bättre transparens och uppföljningsmöjligheter, högre måluppfyllelse, förbättrade resultat och ökad tydlighet i framtida satsningar.

”Översättning” av lärarkompetensen till svenska förhållanden

Upplägget av ULV ger intryck av att vara ändamålsenligt till stora delar, och ett kontinuerligt förbättringsarbete pågår i varierande grad på nationell och lokal nivå. Från lärosätenas beskrivningar framgår att de arbetar med bedömning, validering, studievägledning, marknadsföring och utbildningens genomförande på olika sätt. En del av detta beror på skillnader i lärosätenas organisation och rutiner, en del på antalet studenter inom ULV och därmed resurstillgången. Fler studenter innebär mer resurser, vilket i sin tur ger större möjligheter för t.ex. kursutveckling; gemensamma, skräddarsydda, kurser för ULV-studenterna; utökad och behovsutformad språkutbildning i svenska; handledning av examensarbeten; och ersättning till handledare på praktikskolorna.

I flera sammanhang talas det om att utlandsutbildade lärare behöver ”översätta” sin kompetens till svenska skolsammanhang, dvs. identifiera vad i kompetensen som är fortsatt användbart och vad som måste förändras. Det anses vara nyckeln till att lärarna ska kunna fungera väl som lärare i svensk skola. Vidare lyfts det kontrastiva perspektivet fram som något de utländska lärarna behöver. ULV bistår lärarna med detta. Om ett av huvudmålen med ULV är att hjälpa de utlandsutbildade lärarna att översätta sin kompetens till svenska förhållanden vore det intressant att veta om detta uppnås när ULV-studenter samläser med lärarstudenter inom den reguljära lärarutbildningen. Vid några av lärosätena, vanligtvis där antalet ULV-studenter är litet, används samläsning som ett utbildningsupplägg. Om översättningsdelen inte fungerar för dessa ULV-studenter och de genomför utbildningen utan en viktig pusselbit för arbete i svensk skola och förskola behövs ett utvecklingsarbete och lösningar som gör att även dessa studenter får vad de behöver.

Skräddarsydd vfu och skoltjänstgöring

Både lärosätena och tidigare ULV-studenter har tagit upp vfu:n och skoltjänstgöringen (anpassningsperioden) som förbättringsområden. De tidigare studenterna upplevde att skolorna inte kände till vilka de var, dvs. utlandsutbildade lärare med yrkeserfarenhet och inte lärarstudenter under utbildning. De tidigare studenterna ansåg även att innehållet i praktiken kunde utvecklas så att studenterna får träna på hur vissa specifikt svenska företeelser genomförs i skolan, så som lärarlagsarbete, utvecklingssamtal, betygsättning, arbete med specialpedagogik m.m. Lärosätena har framför allt tagit upp samarbetet med de skolor som tar emot ULV-studenter samt handledningen under praktiken.

En vfu och skoltjänstgöring som är ändamålsenlig och ger ULV-studenterna goda möjligheter att träna inför en ny lärarkarriär i den svenska skolvärlden torde gagna alla parter. Till del är utvecklingen av den verksamhetsförlagda delen av ULV en resursfråga, t.ex. att utbilda handledare och att kunna ersätta handledare och skolor för deras arbete, men det handlar förmodligen även om tillräckligt med tid för handledning.

Den skoltjänstgöring som vissa utländska lärare ska göra i form av en anpassningsperiod har varit ett problematiskt område länge, som har fått förnyad aktualitet i och med regelverket för legitimation och att Skolverket har tagit över bedömningen av utländska lärares utbildning och lärarerfarenhet från Högskoleverket. En svårighet för de utländska lärarna har varit att anpassningsperioden, vanligtvis praktik på halvtid under ett år, varit obetald och dessutom inte gett rätt till studiemedel, om de velat ha sådan finansiering. Stockholms universitet uppger att några studenter har blivit återbetalningskyldiga till CSN p.g.a. utbildningsupplägget. En annan svårighet har varit att hitta en skola eller förskola som velat och kunnat ta emot den utländska läraren för en sådan lång, handledd, praktik. Det nya i sammanhanget är kravet för legitimation som inkluderar en handledd introduktionsperiod på ett år efter examen. Om en funktionell lösning kan utvecklas som innebär en ändamålsenlig, men inte onödigt lång, praktik med handledning och ekonomisk ersättning till de utländska lärarna under tiden skulle mycket vara vunnet både för individerna och för samhället.

Kunskaperna i svenska

Kunskaper i svenska språket och språkkompetens är ett av de mest omdiskuterade områdena vad gäller utlandsutbildade lärare i svensk skola. Olika åsikter finns om vad som är viktigt i språkanvändningen, vilken kunskapsnivå som krävs och hur den utlandsutbildade läraren ska uppnå en god språknivå etc. Godkänt på kurser i svenska språket kanske inte är hela svaret. Det finns en del forskning på området och vid Stockholms universitet pågår forskning för att utröna vad som behövs för att en lärare ska kunna sägas ha ”den svenska som behövs” för att utöva läraruppdraget. I detta inkluderas både arbetet med barnen eller eleverna och samverkan med kollegorna. Resultat från forskningen kan stärka den fortsatta diskussionen om vilka krav på språkkunskaper och språkkompetens som kan ställas för verksamhet i skola och förskola samt vilka språkstärkande insatser som behövs för den heterogena gruppen ULV-studenter. Det är viktigt att både de som läser vid lärosäten med många ULV-studenter och de som läser där det finns få ULV-studenter omfattas av diskussionen.

Rekrytering och marknadsföring

Marknadsföringen av ULV och försök att nå potentiella ULV-studenter kan förmodligen utökas genom att lärosätena tar tillvara förslag från t.ex. ULV-studenter och låter sig inspireras av varandras marknadsförings- och rekryteringsarbete. Detta är en fråga om både intresse, idéer, förståelse, kontakter och

resurser. Kanske är det möjligt att i det praktiska genomförandet dra nytta av tidigare ULV-studenter och skolledare med erfarenhet av ULV, Arbetsförmedlingen och redan upparbetade kontaktnät för att försöka nå ut till fler potentiellt intresserade. Med tanke på lärarbristen och den potential som finns i redan utbildade lärare från andra länder, kan det vara värt att satsa ytterligare resurser på att utveckla marknadsförings- och rekryteringsarbetet.

Alla lärosäten refererar till den nationella webbplatsen för ULV som en huvudkanal vid rekrytering av studenter. Den i sin tur har mycket kortfattad information, som inte närmare går in på t.ex. upplägget av utbildningen, eller behörighetskraven utan refererar till lärosätenas webbplatser för detta. Dessa i sin tur varierar betydligt vad gäller informationsmängd och beskrivningar. Som den internetbaserade informationen är utformad i dag lämnar den många frågor obesvarade som potentiella studenter kan ha och ibland används termer som inte är allmänt kända utanför högskolevärlden utan att förklaras. Tidigare och nuvarande studenter skulle kunna tillfrågas om hjälp med att utforma målgruppsanpassad information på ULV:s webbplats och lärosätenas webbplatser så att dessa i praktiken kan fungera som tänkt. Även den nationella webbplatsen för VAL och lärosätenas motsvarigheter skulle kunna utvecklas ytterligare för att svara mot målgruppens behov.

En annan sida av samma mynt är behovet av att sprida kunskap om ULV-studenterna och deras kompetens bland skolhuvudmännen. Intervjuerna med ULV-studenterna och kommentarer från skolledare i forskningsrapporter indikerar en försiktighet och viss tveksamhet kring att ha utlandsutbildade lärare bland de anställda, även när lärarnas utbildning kompletterats till svensk behörighet. En del av detta handlar förmodligen om erfarenheter, en del av brist på kunskap och en del om försiktighet inför något mindre välkänt. Målgruppsanpassad information kan spridas på olika sätt, så som t.ex. i samtal och möten, genom medier, via internet (t.ex. en ingång på ULV:s webbplats/er) och via tryckt information (t.ex. en broschyr som ULV-studenterna kan använda när de söker praktik eller arbete).

Referenser

Cornelius, Åsa & Bredänge, Gunlög (red.) 2011: *All världens lärare i Sverige – Utländska lärares vidareutbildning.*

Förordning (2005:568) om särskild utbildning av lärare i yrkesämnen.

Förordning (2005:1235) om särskild lärarutbildning för arbetslösa akademiker.
Ändrad i SFS 2007:473.

Förordning (2007:224) om högskoleutbildning för vidareutbildning av lärare som saknar lärarexamen.

Förordning (2008:1101) om högskoleutbildning som kompletterar avslutad utländsk utbildning.

Förordning (2011:326) om behörighet och legitimation för lärare och forskollärare och utnämning till lektor.

Högskoleverket 2006: *Lärare i nytt land*, Högskoleverkets rapportserie 2006:1 R.

Högskoleverket 2007: *Utvärdering av särskild lärarutbildning (SÄL II) – studenternas och kommunernas bedömning*, Högskoleverkets rapportserie 2007:49 R.

Högskoleverket 2010: *Utvärdering av särskild lärarutbildning för lärare i yrkesämnen – SÄL III*, Högskoleverkets rapportserie 2010:8 R.

Högskoleverket 2011: *Kartläggning av distansverksamheten vid universitet och högskolor* (2011), Högskoleverkets rapportserie 2011:2 R.

Högskoleverket 2011: *Högskoleverkets bedömning av utländsk högre utbildning – redovisning av verksamheten 2010*. Reg.nr. 50-1459-11

Högskoleverket 2012: *Fler sökande till de stora yrkesexamensprogrammen inför hösten 2012*, Statistisk analys 2012:7.

Högskoleverket 2012. *Lärarutbildningen – nybörjare och examinerade*, Statistisk analys 2012:2.

Högskoleverket och SCB 2011: *Sökande och antagna till högskoleutbildning på grundnivå och avancerad nivå höstterminen 2011*, UF 46 SM 1101.

Högskoleverkets föreskrifter (HSVFS 2007:7) om behörighetsbevis för lärare med utländsk utbildning.

Regeringskansliet 2011: *Regleringsbrev för budgetåret 2012 avseende Högskoleverket.*

SCB 2011: *Trender och prognoser 2011.*

Skollagen (2010:800). *Lag om ändring i skollagen*, SFS 2011:189.

Skolverket 2011: *Pedagogisk personal i skola och vuxenutbildning läsåret 2010/2011*.

Skolverket 2011: *Tabell: Pedagogisk högskoleexamen, anställningslag och heltidstjänster läsåren 1999/2000–2010/11. Samtliga skolformer – Personal – Riksnivå*.

Statskontoret 2010: *Ett lyft för den som vill. Utvärdering av den statliga satsningen på fortbildning av lärare*, 2010:12.

Svenska Dagbladet: *Regeringen bantar stöd i Lärarlyftet*, artikel 2011-09-14.

Utbildningsdepartementet 2007: *Uppdrag till vissa universitet och högskolor att anordna högskoleutbildning för vidareutbildning av lärare som saknar lärarexamen m.m.* Regeringsbeslut U2007/3165/UH.

Utbildningsdepartementet 2012: *Senare tillämpning av vissa bestämmelser om legitimation för lärare och förskollärare och om särskild utbildning för vuxna*. Lagrådsremiss.

Bilaga 1. Brev med enkätfrågor om ULV till de deltagande lärosätena

Utvärdering av ULV

Högskoleverket har regeringens uppdrag att utvärdera två satsningarna på vidareutbildning av lärare, dels den som rör lärare som saknar lärarexamen – VAL – dels den för lärare med utländsk lärarutbildning – ULV. Som ett led i dessa utvärderingar sänder Högskoleverket följande frågor till berörda lärosäten, med kopia till ledningsgruppen för det s.k. ULV-projektet.

För tydlighetens skull är det viktigt att frågestrukturen följs (fråga 1–8) och att frågorna inte besvaras i en allmän, lång beskrivning. Om lärosätens svar samordnas och sammanställas av ledningsgruppen i en gemensam skrivelse, behöver eventuella specifika erfarenheter från respektive lärosäte framgå i svaret. Utvärderingen gäller dock inte en jämförelse mellan lärosätena, utan omfattar ULV-satsningen som helhet.

Den sista frågan är framåtsyftande och avser att identifiera utvecklingsmöjligheter och förbättringsområden i den pågående verksamheten.

Frågor

1. Vilka delar av lärosätet har varit involverade i förberedelserna och genomförandet ULV?
2. Beskriv hur *arbetsprocessen* i ULV-projektet har fungerat – på det egna lärosätet respektive i det nationella samarbetet?
Med arbetsprocessen avses t.ex. utvecklingsarbetet inför genomförandet, samarbetet mellan lärosätena, upplägget av utbildningen, samarbetet med skolhuvudmännen, rekryteringen av studenter, finansieringen, hur studenternas kursutvärderingar och kommentarer används för att förbättra utbildningarna.
3. Beskriv och reflektera över valideringsarbetet och antagningsförfarandet inom ULV.
4. Hur fungerar arbetet med validering inom ULV (bedömning, metoder, träffsäkerhet mm.) och tillgodoräknande?
5. Vilka effekter, enligt er mening, har ULV haft inom det enskilda lärosätet, högskolorna gemensamt och utanför högskolan?
6. Hur skulle ni beskriva studenternas villkor och förutsättningar inom ULV?
7. Gör ni någon uppföljning av studenterna efter utbildningens slut? Om så, hur har ni gjort den, med vilka resultat och hur har ni använt det som kommit fram?

8. Finns det någonting som skulle behöva utvecklas eller förändras för att uppnå ett mer optimalt utfall av satsningen, dvs. fler integrerade och behöriga utländska lärare?

Praktisk information

Vänligen sänd svaret senast den **20 februari** till Högskoleverket, Box 7851, 103 99 Stockholm, samt med e-post till anna.lundh@hsv.se och thomas.furusten@hsv.se.

Om ni har några frågor angående utvärderingen är ni välkomna att kontakta

- Anna Lundh – anna.lundh@hsv.se, tfn 08-563 088 77
- Thomas Furusten – thomas.furusten@hsv.se, tfn 08-563 085 12.

Vänliga hälsningar

Anna Lundh

Thomas Furusten

Sändlista

Göteborgs universitet
Linköpings universitet
Malmö högskola
Stockholms universitet (nationellt samordningsansvar)
Umeå universitet
Örebro universitet

Kopia

Åsa Cornelius, Stockholms universitet
Torvald Wiktorsson, Umeå universitet

Bilaga 2. Brev med enkätfrågor om VAL I till de deltagande lärosätena

Utvärdering av VAL

Högskoleverket har regeringens uppdrag att utvärdera två satsningarna på vidareutbildning av lärare, dels den som rör lärare som saknar lärarexamen – VAL – dels den för lärare med utländsk lärarutbildning – ULV. Som ett led i dessa utvärderingar sänder Högskoleverket följande frågor till berörda lärosäten, med kopia till ledningsgruppen för det s.k. VAL-projektet.

För tydlighetens skull är det viktigt att frågestrukturen följs och att frågorna inte besvaras i en allmän, lång beskrivning. Om lärosätens svar samordnas och sammanställas av ledningsgruppen i en gemensam skrivelse, behöver eventuella specifika erfarenheter från respektive lärosäte framgå i svaret. Utvärderingen gäller dock inte en jämförelse mellan lärosätena, utan omfattar VAL-satsningen som helhet.

Den sista frågan är framåtsyftande och avser att identifiera utvecklingsmöjligheter och förbättringsområden i den pågående verksamheten.

Frågor

1. Vilka delar av lärosätet har varit involverade i förberedelserna och genomförandet av VAL?
2. Beskriv hur arbetsprocessen i VAL -projektet har fungerat – på det egna lärosätet respektive i det nationella samarbetet?
Med arbetsprocessen avses t.ex. utvecklingsarbetet inför genomförandet, samarbetet mellan lärosätena, upplägget av utbildningen, samarbetet med skolhuvudmännen, rekryteringen av studenter, finansieringen, hur studenternas kursutvärderingar och kommentarer används för att förbättra utbildningarna.
3. På vilka sätt har antagningsförfarandet utvecklats från SÄL till VAL? Gör en jämförelse och inkludera de utmaningar som kvarstår.
4. Hur fungerar arbetet med validering inom VAL (*bedömning, metoder, träffsäkerhet m.m.*) och tillgodoräknande?
5. Vilka effekter, enligt er mening, har VAL haft inom det enskilda lärosätet, högskolorna gemensamt och utanför högskolan?
6. Hur skulle ni beskriva studenternas villkor och förutsättningar inom VAL? Inkludera om VAL-studenterna skiljer sig från tidigare SÄL-studenter i något avseende.
7. Gör ni någon uppföljning av studenterna efter utbildningens slut? Om så, hur har ni gjort den, med vilka resultat och hur har ni använt det som kommit fram?

8. Finns det någonting som skulle behöva utvecklas eller förändras för att uppnå ett mer optimalt utfall av satsningen, dvs. fler behöriga lärare?

Praktisk information

Vänligen sänd svaret senast den **20 februari** till Högskoleverket, Box 7851, 103 99 Stockholm, samt med e-post till anna.lundh@hsv.se och thomas.furusten@hsv.se.

Om ni har några frågor angående utvärderingen är ni välkomna att kontakta

- Anna Lundh – anna.lundh@hsv.se, tfn 08-563 088 77
- Thomas Furusten – thomas.furusten@hsv.se, tfn 08-563 085 12.

Vänliga hälsningar

Anna Lundh

Thomas Furusten

Sändlista

Göteborgs universitet
Högskolan Dalarna
Högskolan i Jönköping
Karlstads universitet
Linköpings universitet
Malmö högskola
Stockholms universitet
Umeå universitet (nationellt samordningsansvar)

Kopia

Torvald Wiktorsson, Umeå universitet
Åsa Cornelius, Stockholms universitet

Bilaga 3. Inbjudan till tidigare ULV-studenter om gruppintervjuer

Välkommen till ett samtal om ULV-satsningen – Utländska lärares vidareutbildning!

Högskoleverket har fått i uppdrag av regeringen att utvärdera utbildningssatsningen som kallas ULV, Utländska lärares vidareutbildning. En viktig del i vår utvärdering är att få höra (tidigare) studenters synpunkter och reflexioner kring satsningen. Vi har valt att göra det genom samtal i form av gruppintervjuer.

Ditt namn har vi lottat fram från en lista med alla studenter som har gått ULV vid Stockholms universitet och bor i Stockholmsområdet. Listan har vi fått av universitetet.

När? Lördagen den 10 mars, kl. 10.30–12.00 respektive kl. 13.00–14.30. Lunch kl. 12.00–13.00.

Varför? För att bidra till att förbättra utbildningen och framtida ULV-satsningar. För att Högskoleverket ska kunna utvärdera ULV på ett rättvisande sätt.

Med vilka? Tillsammans med sammanlagt ca 16 personer (uppdelade i två grupper) som har studerat inom ULV vid Stockholms universitet.

Var? Högskoleverket, Luntmakargatan 13 (nära Hötorget), Stockholm.

Hur? Vi kommer att samlas runt ett bord och samtala om några frågor som rör ULV. Vi som leder samtalet heter Thomas Furusten och Anna Lundh och är utredare på Högskoleverket.

Det vi vill samtala om är framför allt

- hur väl ULV-utbildningen förbereder för ett arbete som lärare i Sverige
- om något kan förbättras med utbildningen
- de sociala och ekonomiska villkoren för att läsa inom ULV
- fördelar och nackdelar med utbildningens upplägg
- hur man kan göra för att underlätta för fler utländskt utbildade lärare att bli lärare i Sverige.

Praktiskt

Högskoleverket bjuder på lunch och fika. Vi ersätter eventuella resekostnader mot kvitto eller biljett, samt bilersättning enligt den statliga ersättningsnivån

om det är aktuellt. Som tack för din insats får du ett presentkort från Akademi- och bokhandeln. Vi har inte möjlighet att betala ut arvode, ersättning för förlorad arbetstid eller liknande.

Varje gruppintervju tar ca 1,5 timme. Det som vi får veta i intervjuerna kommer vi att sammanfatta, utan att specificera vem som har sagt vad. Det kommer att stå t.ex. ”några av de intervjuade tyckte...” eller ”någon framförde att...” i vår rapport.

De som har anmält att de deltar den 10 mars kommer att få mer information kring det praktiska.

Anmälan

Eftersom det bara är några veckor till den 10 mars skulle vi uppskatta ett snabbt svar från dig, **senast den 23 februari. Om du direkt vet att du inte kan vara med på gruppintervjun, var snäll och svara omgående** så att vi kan bjuda in en annan (tidigare) student. I anmälan, uppge att du kommer/kommer inte, ditt namn och din e-postadress (för att vi ska kunna skicka ytterligare information).

Anmälan lämnas med e-post eller per telefon till

- Anna Lundh, anna.lundh@hsv.se, tfn 08-563 088 77, eller
- Thomas Furusten, thomas.furusten@hsv.se, tfn 08-563 085 12.

Om du har några frågor är du välkommen att kontakta oss.

Vi hoppas att du vill ta denna chans att påverka framtida ULV-satsningar som regeringen gör och utbildningen för dem kommer att läsa inom ULV.

Vänliga hälsningar

Anna Lundh

Thomas Furusten

Bilaga 4. Inbjudan till tidigare VAL I-studenter om gruppintervjuer

Välkommen till ett samtal om VAL-satsningen – Vidareutbildning av lärare utan lärarexamen!

Högskoleverket har fått i uppdrag av regeringen att utvärdera utbildningssatsningen som kallas VAL, Vidareutbildning av lärare som saknar lärarexamen. En viktig del i vår utvärdering är att få höra studenters synpunkter och reflexioner kring satsningen. Med studenter menar vi både er som tagit examen och er som hoppat av utbildningen. Vi har valt ett upplägg med gruppintervjuer under en lördag för att så många som möjligt ska kunna komma och bidra.

Ditt namn har vi fått från en lista över alla studenter som har gått VAL vid Umeå universitet. Listan kommer från universitetet. Urvalet har även bestämts av geografien, dvs. inbjudan skickas till det trettiootal personer som bor inom 30 mil från Umeå.

Varför? För att bidra till att förbättra utbildningen och framtida VAL-satsningar. För att Högskoleverket ska kunna utvärdera VAL på ett rättvisande sätt.

När? Lördagen den 24 mars, kl. 9.30–11.15 respektive kl. 13.45–15.30. Lunch kl. 12.30–13.30. Föredrag kl. 11.30–12.30.

Extra: Universitetet anordnar ett föredrag särskilt för deltagarna, om utbildning och regional utveckling (rubriken är inte fastställd). Föredragshållare är statsvetaren Rolf Hugoson, forskare vid Centrum för regionalvetenskap (CERUM). Vidare bjuder VAL-kansliet in till en lätt buffé när intervjuerna är slut, kl. 16.00 (föranmälan behövs). Då finns möjlighet att fråga om lärarlegitimation och andra aktuella frågor.

Med vilka? Tillsammans med 10–15 personer (uppdelade i två grupper) som har studerat inom VAL vid Umeå universitet.

Var? Umeå universitet. Lokal: Universitetsklubben och Lindellhallen (lunchen, buffén).

Hur? Vi kommer att samlas runt ett bord och samtala om några frågor som rör VAL. Vi som leder samtalet heter Thomas Furusten och Anna Lundh och är utredare på Högskoleverket. Universitetets personal hjälper oss med de praktiska arrangemangen och deltar inte vid gruppintervjuerna.

Det vi vill samtala om är framför allt

- fördelar och nackdelar med utbildningens upplägget
- de sociala och ekonomiska villkoren för att läsa inom VAL
- om något kan förbättras med utbildningen
- hur man kan göra för att underlätta för fler lärare som saknar examen att komplettera och bli behöriga lärare.

Praktiskt

Högskoleverket bjuder på lunch och fika. Vi ersätter resekostnader mot biljett eller bilersättning enligt den statliga ersättningsnivån. Vi har inte möjlighet att betala ut arvode, ersättning för förlorad arbetstid eller liknande, inte heller kan vi betala eventuell övernattning.

Varje gruppintervju tar ca 1,5 timme. Det som vi får veta i intervjuerna kommer vi att sammanfatta, utan att specificera vem som har sagt vad. Det kommer att stå t.ex. ”några av de intervjuade tyckte...” eller ”någon framförde att...” i vår rapport.

De som har anmält att de deltar den 24 mars kommer att få mer information kring det praktiska.

Anmälan

Eftersom det bara är några veckor till den 24 mars skulle vi uppskatta ett snabbt svar från dig, **senast den 9 mars**. I anmälan, uppge att du kommer/kommer inte, ditt namn och din e-postadress (för att vi ska kunna skicka ytterligare information).

Anmälan lämnas med e-post eller per telefon till

- Anna Lundh, anna.lundh@hsv.se, tfn 08-563 088 77, eller
- Thomas Furusten, thomas.furusten@hsv.se, tfn 08-563 085 12.

Om du har några frågor är du välkommen att kontakta oss.

Vi hoppas att du vill ta denna chans att påverka framtida VAL-satsningar som regeringen gör och utbildningen för dem kommer att läsa inom VAL.

Vänliga hälsningar

Anna Lundh

Thomas Furusten

Bilaga 5. Inbjudan till tidigare VAL I-studenter angående åsikts- och erfarenhetsutbyte på "VAL-bloggen"

Välkommen till ett samtal på nätet om VAL- Vidareutbildning av lärare!

Högskoleverket har fått i uppdrag av regeringen att utvärdera utbildningssatsningen som kallas VAL, vidareutbildning av lärare som saknar lärarexamen. En viktig del i vår utvärdering är att få höra studenters synpunkter och erfarenheter kring satsningen. Det gäller både dem som tagit examen och dem som avbrutit studierna. Syftet är att bidra till att förbättra utbildningen och framtida VAL-satsningar.

Vi har tidigare gjort ett försök att samla f.d. VAL-studenter (framlottade från en lista) till ett samtal i Umeå. Alltför få kunde komma och vi gör därför ett nytt försök, med ett annat format. Du inbjuds härmed till ett tids- och platsoberoende samtal på "VAL-bloggen".

Ditt namn är lottat från en lista med namn på personer som har studerat inom VAL vid Umeå universitet. Vi hoppas att du vill delta och bidra med dina erfarenheter och åsikter.

Så här är det tänkt att fungera

Bloggen hittar du på <http://blogg.hsv.se/val/>. Den är öppen 24 mars–10 april.

De fyra inlägg som finns på bloggen att kommentera handlar om

- fördelar och nackdelar med utbildningens upplägg
- de studiesociala och ekonomiska villkoren för att läsa inom VAL
- om något skulle kunna förbättras med utbildningen
- vad som skulle behövas för att underlätta för fler lärare som saknar examen att komplettera och bli behöriga lärare.

Varje person som har inbjudits har fått ett unikt användarnamn och lösenord. Lösenordet kan du ändra när du har loggat in på sidan.

Ditt användarnamn:

Ditt lösenord:

Endast de f.d. studenter som har fått inbjudan och några personer på Högskoleverket kan läsa på bloggen. Det som sägs kommer vi att sammanfatta, utan att specificera vem som har sagt vad. Det kommer att stå t.ex. "några av de intervjuade tyckte..." eller "någon framförde att..." i vår rapport.

Om du har några frågor eller om något inte fungerar med bloggen, kontakta oss på

- e-post anna.lundh@hsv.se, tfn 08-563 088 77, eller
- e-post thomas.furusten@hsv.se, tfn 08-563 085 12.

Vi hoppas att du vill ta denna chans att påverka framtida VAL-satsningar som regeringen gör och utbildningen för dem kommer att läsa inom VAL.

Vänliga hälsningar

Anna Lundh

Thomas Furusten

Högskoleverket är en myndighet för frågor som rör universitet och högskolor. Verket arbetar med kvalitetsbedömningar, tillsyn, uppföljningar, utveckling av högre utbildning, utredningar och analyser, bedömning av utländsk utbildning och studieinformation.

Läs mer på vår webbplats www.hsv.se.